

SMJERNICE

**za unapređenje nastavničke
profesije**

Emina Dedić Bukvić, ur.

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2020.

Emina Dedić Bukvić, ur.
SMJERNICE ZA UNAPREĐENJE NASTAVNIČKE PROFESIJE

Autorice

Emina Dedić Bukvić
Amela Dautbegović
Irma Čehić
Larisa Kasumagić-Kafedžić
Meliha Zejnilagić-Hajrić
Meliha Suljagić
Nela Hasanbegović
Valida Akšamija

**Glavni urednik Redakcije za izdavačku djelatnost
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu**
Akademik Dževad Karahasan

Recenzenti

Sandra Bjelan-Guska
Siniša Kušić

Lektor

Elma Durmišević Cernica

Izdavač

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Za izdavača:

Muhamed Dželilović

Prvo elektronsko izdanje

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

371.13

SMJERNICE za unapređenje nastavničke profesije [Elektronski izvor] : istraživačka studija
/ [autorice Emina Dedić Bukvić ... [et al.]. - El. knjiga. - Sarajevo : Filozofski fakultet, 2020

Način pristupa (URL): <http://www.ff-eizdavastvo.ba/Books/Smjernice-za-unapredjenje-nastavnicke-profesije.pdf>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 27. 7. 2020.

ISBN 978-9958-625-89-3

1. Dedić Bukvić, Emina

COBISS.BH-ID 39900166

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU

**SMJERNICE ZA UNAPREĐENJE
NASTAVNIČKE PROFESIJE**

Istraživačka studija

Sarajevo, 2020.

SADRŽAJ

UVOD	7
ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA	11
Analiza zakonske regulative stručnog usavršavanja nastavnika u Republici Hrvatskoj, Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori	14
RAZVOJNE FAZE I TIM ZA PROFESIONALNI RAZVOJ	19
STANDARD ZANIMANJA NASTAVNIKA	21
NACRT ISTRAŽIVANJA	23
PROCJENA OBRAZOVNIHPOTREBA NASTAVNIKA I STRUČNIH SARADNIKA (rezultati istraživanja)	25
Interpretacija rezultata istraživanja iz fokus diskusije sa nastavnicima	25
Katalog tema	37
Interpretacija rezultata istraživanja iz fokus diskusije sa stručnim saradnicima (pedagozi i psiholozi)	40
Katalog tema	44
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	45
LITERATURA	53
NEKOLIKO PODATAKA O ČLANICAMA NAUČNOISTRAŽIVAČKOG TIMA	55

UVOD

Zahtjevi koji se stavljaju pred odgojno-obrazovne institucije i nastavnike¹ postaju sve složeniji. O tome govore međunarodni izvještaji koji se bave politikama privlačenja, razvoja i zadržavanja uspješnih nastavnika u školama. Utvrđeno je da su problemi nastavničke profesije prioritet u javnoj i obrazovnoj politici, te da će vjerovatno doseći veću važnost u narednim godinama. U prilog tome govori prihvatanje brojnih zakonskih regulativa s ciljem kreiranja evropskog visokoškolskog prostora za obrazovanje nastavnika, kao i kreiranje evropskog okvira kompetencija neophodnih za društvo znanja. Da bismo poboljšali efikasnost i jednakopravnost školovanja, moramo se postarati da kompetentni ljudi žele da rade kao nastavnici, da je njihovo podučavanje na visokom nivou i da svi učenici imaju pristup visokokvalitetnom podučavanju.

Nastavnička profesija predstavlja ključno posredničko zanimanje u društvu zbog toga što nastoji da ide ukorak sa promjenama i preokretima. Pored nastavničke profesije, za kvalitet odgojno-obrazovnog procesa zadužen je i pedagoško-psihološki tim škole.

Konkurentnost nastavničke profesije u odnosu na druga zanimanja bit će jedan od uslova prilikom privlačenja talentiranih ljudi za spomenute profesije. Ključno je težiti ka povezivanju faze inicijalnog obrazovanja, uvođenje u posao i profesionalno usavršavanje kako bi se stvorio dosljedniji sistem obrazovanja i usavršavanja nastavnika.

Neophodno je da nastavnici doživljavaju reformske procese kao „svoje i vlastite“, jer u suprotnom neće biti uspješno implementirane izmjene i uvedene inovacije u odgojno-obrazovni rad. To ukazuje na važnost učešća nastavnika u kreiranju obrazovnih politika.

---

¹U ovom dokumentu, pod terminom „nastavnik“ opisuju se profesija nastavnika razredne nastave i nastavnika predmetne nastave, odnosno opisuju se stručnjaci koji direktno učestvuju u odgojno-obrazovnom procesu i podučavaju učenike u okviru nastavnog procesa. Svi izrazi iskazani u muškom rodu odnose se i na izraze u ženskom rodu.

Pored isticanja vrijednosti nastavničke profesije, važno je promišljati o zadovoljstvu tom profesijom. Zadovoljstvo se izražava kroz identifikaciju motiva koji opisuju privrženost profesiji, a to su: rad sa djecom, interes za sadržaj podučavanja, fleksibilnost radnog vremena, kompatibilnost sa privatnim životom i slično. Regulisanje ovih motiva ostvaruje se jasno uređenim dokumentima koja pomažu obrazovnim politikama da unaprijede nastavničku profesiju. Uz motive rada u nastavničkoj profesiji, nužno je pisati o evaluaciji rada nastavnika. U većini zemalja redovna evaluacija rada nastavnika koristi se za identifikaciju prioriteta za profesionalno usavršavanje. Pored toga, evaluacija se koristi i za provjeru nastavničkih kompetencija u radu, pa i u situacijama u kojima su se druge kolege ili drugi saradnici žalili na njihov rad. Pedagoško-psihološki tim škole bavi se promišljanjima o napretku nastavničke profesije i načinima napredovanja, odnosno aktivnostima profesionalnog razvoja. Biti uspješan u obavljanju nastavničke profesije nemoguće je bez kontinuiranog profesionalnog razvoja koji se može sagledati iz ugla cjeloživotnog učenja. Ako želimo da nastavnici pomažu i podržavaju proces učenja i napredak naših učenika, onda i sami nastavnici trebaju biti uspješni učenici. Ukoliko želimo da naše škole budu uspješne kao odgojno-obrazovne institucije, onda i one trebaju biti organizacije koje uče, te i sam pedagoško-psihološki tim škole treba sudjelovati u napretku.

U skladu sa navedenim, pripremljen je i realiziran naučnoistraživački projekat pod nazivom *Smjernice za unapređenje nastavničke profesije* čiju izradu je podržalo Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS i Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu. U okviru projektnih aktivnosti analizirali smo relevantne dokumente koji regulišu proces stručnog usavršavanja nastavnika, kao i propitivanje obrazovnih potreba nastavnika i stručnih saradnika u osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo kroz organizovanje fokus grupa u kojima su učestvovali nastavnici predmetnih područja i razredne nastave. Ove aktivnosti opisuju prvu fazu Projekta koja je obuhvatila period akademske 2017/2018. godine.

U drugoj fazi Projekta nastavili smo propitivati obrazovne potrebe nastavnika, ali bilo nam je značajno da čujemo i mišljenje stručnih saradnika (pedagozi i psiholozi) koji u okviru svojih profesionalnih

aktivnosti pripremaju i organiziraju različite oblike stručnog usavršavanja, a svakako učestvuju u procesima vlastitog profesionalnog razvoja. Ova faza naučnoistraživačkog projekta realizirana je u akademskoj 2018/2019. godini. Nakon provedenih fokus diskusija, pristupilo se analizi, sistematizaciji i interpretaciji prikupljenih podataka. Na osnovu toga su izrađena dva istoimenadokumenta *Smjernice za unapređenje nastavničke profesije* u okviru kojih su objedinjeni rezultati istraživanja i proslijeđeni nadležnom ministarstvu u nadi da će podatke koristiti prilikom organiziranja stručnih usavršavanja nastavnika i stručnih saradnika. Naravno, namjera članica Tima jeste da dobijene rezultate koristi prilikom organiziranja stručnog usavršavanja na matičnim fakultetima i akademijama. Uz to, pružaju se prilike za promišljanje o rekonceptualizaciji inicijalnog obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika.

Nakon dvije faze naučnoistraživačkog projekta, organiziran je Okrugli sto u oktobru 2019. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu gdje su učesnici imali priliku iznijeti svoja zapažanja i mišljenje kada je u pitanju vrednovanje nastavničke te pedagoške i psihološke profesije u našem društvu, što je rezultiralo relevantnim zaključcima.

ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA

Tokom 2017/2018. akademske godine, analizirali smo zakone i pravilnike koji regulišu stručno usavršavanje nastavnika, akoji u tom periodu bili na snazi u Kantonu Sarajevo. Zapazili smo da odgojno-obrazovni radnici imaju pravo i obavezu da se kontinuirano stručno usavršavaju kroz programe koje je odobrilo nadležno Ministarstvo te da zakoni općenito definiraju osnove stručnog usavršavanja nastavnika u cilju: praćenja razvoja i napretka određenih naučnih dostignuća, unapređivanja pedagoške teorije i prakse, razvijanja kompetencija nastavnika radi boljeg obavljanja posla te unapređivanja nivoa postignuća učenika.²

Pravilnicima je determinirano da Prosvjetno-pedagoški zavod samostalno ili u saradnji sa visokoškolskim ustanovama radi na individualnom i kolektivnom stručnom usavršavanju putem organizovanja sastanaka stručnih aktiva, seminara, savjetovanja, oglednih i uglednih časova i drugih podesnih oblika rada za odgajatelje, sve profesore/nastavnike ili za profesore/nastavnike određenih nastavnih predmeta, odnosno specifičnih oblasti, te za stručne saradnike.³

Permanentna stručna usavršavanja realiziraju se u matičnoj predmetnoj oblasti, te u područjima didaktike, obrazovne psihologije, metodike, informacijsko-komunikacijskih tehnologija, savjetodavnog rada, upravljanja, obrazovnih politika i drugih područja relevantnih za efikasno, fleksibilno i visokokvalitetno obavljanje odgojno-obrazovnih djelatnosti u školama.⁴

---

²Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju. (2017). Dostupno: http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/zakon_o_osnovnom_odgoju_i_obrazovanju_ks.pdf.

³Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim školama i domovima učenika. (2004). Dostupno: https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Pravilnik_strucnom_%20usavsavanju_odgajatelja_19_04.pdf.

⁴Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju. (2017). Dostupno: http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/zakon_o_osnovnom_odgoju_i_obrazovanju_ks.pdf.

Analizirani dokumenti ukazuju na to da je Školska uprava dužna voditi kontinuiranu evidenciju (personalni dosje) o stručnoj sposobnosti, uspjehu u radu, usavršavanjima i godinama rada svakog odgajatelja, nastavnika/profesora i stručnog saradnika. Evaluacija rada uposlenika vrši se jednom u dvije godine, dok ingerencije za realizaciju izvještaja i finalne ocjene ima Prosvjetno-pedagoški zavod Kantona Sarajevo.

Obavezna područja rada koja se redovno prate i ocjenjuju su:

1. Realizacija nastavnog plana i programa.
2. Izvještaj o užem (općem) stručnom nadzoru (*Izvještaj i ocjena Prosvjetno-pedagoškog zavoda*).
3. Realizacija odgojno-obrazovnih zadataka u okviru kulturne i javne djelatnosti ustanove.
4. Odgovornost u radu i radna disciplina.
5. Pravovremenost i uspješnost planiranja i programiranja rada.
6. Pravovremenost i urednost u vođenju pedagoške dokumentacije.
7. Odnos i ponašanje prema djeci i učenicima u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta i saradnja sa njihovim roditeljima, odnosno starateljima.⁵

Također se odgajatelji, profesori/nastavnici i stručni saradnici ocjenjuju te unapređuju prema iskazanoj stručnoj sposobnosti, uspjehu u radu i godinama rada.

Navedena područja rada se kontinuirano prate i ocjenjuju sa opisno-broječanim ocjenama (za svako područje, kandidatima se dodjeljuje od 0 do 5 bodova), koje su prikazane u nastavku: *naročito se ističe* (ukupni broj bodova je od 31 do 35), *ističe se* (ukupni broj bodova je od 25 do 30), *dobar* (ukupni broj bodova je od 17 do 24), *zadovoljava* (ukupni broj bodova je od 9 do 16) i *ne zadovoljava* (ukupni broj bodova je od 0 do 8).⁶

U zavisnosti od ostvarenih rezultata i utvrđenih ocjena o radu, odgajatelj, profesor/nastavnik i stručni saradnik stiče posebno stručno zvanje na način da odgajatelj i nastavnik/profesor stiče status: mentor, savjetnik i

---

⁵Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim školama i domovima učenika. (2004).

Dostupno:

https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Pravilnik_strucnom_%20usavršavanju_odgajatelja_19_04.pdf.

⁶Ibid.

viši savjetnik, a stručni saradnik stiže status: samostalni stručni saradnik, viši stručni saradnik, stručni saradnik savjetnik.⁷ Uslovi za sticanje posebnih stručnih zvanja prikazani su u Tabeli 1.

Tabela 1. Stručna zvanja nastavnika

Odgajatelj i nastavnik/profesor			Stručni saradnik		
1. Mentor	2. Savjetnik	3. Viši savjetnik	1. Samostalni stručni saradnik	2. Viši stručni saradnik	3. Stručni saradnik/savjetnik.
Dva puta uzastopna ocjena <i>naročito se ističe</i>	Dva puta uzastopna ocjena <i>naročito se ističe*</i>	Dva puta uzastopna ocjena <i>naročito se ističe*</i>	Dva puta uzastopna ocjena <i>naročito se ističe*</i>	Dva puta uzastopna ocjena <i>naročito se ističe*</i>	Dva puta uzastopna ocjena <i>naročito se ističe*</i>
Najmanje 10 godina radnog iskustva u obrazovanju i položen stručni ispit, te ocijenjen ocjenom <i>ističe se**</i>	Najmanje 15 godina radnog iskustva u obrazovanju i položen stručni ispit, te ocijenjen ocjenom <i>ističe se**</i>	Najmanje 20 godina radnog iskustva u obrazovanju i položen stručni ispit, te ocijenjen ocjenom <i>ističe se**</i>	Najmanje 10 godina radnog iskustva u obrazovanju i položen stručni ispit, te ocijenjen ocjenom <i>ističe se**</i>	Najmanje 15 godina radnog iskustva u obrazovanju i položen stručni ispit, te ocijenjen ocjenom <i>ističe se**</i>	Najmanje 20 godina radnog iskustva u obrazovanju i položen stručni ispit, te ocijenjen ocjenom <i>ističe se**</i>
	Specijalistički i studij (3 boda) Magistar nauka (5 bodova)***	Doktor nauka (5 bodova) ***		Specijalistički studij (3 boda) Magistar nauka (5 bodova)***	Doktor nauka (5 bodova) ***
* Postupak za napredovanje u zvanje savjetnik i viši savjetnik tj. viši stručni saradnik i stručni saradnik savjetnik može biti pokrenut najranije pet (5) godina nakon izbora u prethodno zvanje.					
** Postupak je validan za kandidate koji su ocijenjeni do 30. 11. 2004. godine, sa ocjenom <i>ističe se</i> . ⁸					
*** Stepen stručne spreme (VII./1, VII./2 i VIII.) vrednuje se na osnovu Čl. 3. iČl. 5. (Pravilnik o ocjenjivanju...) ⁹					

⁷Ibid.⁸Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim školama i domovima učenika. (2004). Dostupno: https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Pravilnik_strucnom_%20usavršavanju_odgajatelja_19_04.pdf.⁹Ibid.

Odgajatelji, profesori/nastavnici i stručni saradnici koji su vrednovani dva puta uzastopno ocjenom *naročito se ističe, sa maksimalno 35 bodova*, imaju pravo na *vanredno napredovanje*.¹⁰ Pod tim se podrazumijeva da nastavnici i stručni saradnici mogu napredovati u više zvanje iako nisu u prethodnom zvanju proveli propisani vremenski period.

Dodatne mogućnosti vanrednog napredovanja prikazane su u Tabeli 2.

Tabela 2: Mogućnosti vanrednog napredovanja

	Mogućnosti vanrednog napredovanja odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika	Bodovi
1.	Autor ili koautor udžbenika, priručnika i nastavnih materijala koji su odobreni od Ministarstva obrazovanja i nauke	20 – autor 10 – koautor
2.	Objavljeni radovi na stručnim i naučnim konferencijama i kongresima	3
3.	Priprema učenika za takmičenja na federalnom, državnom i međunarodnom nivou	3
4.	Objavljeni radovi u stručnim referentnim časopisima	2
5.	Učešće u komisijama za izradu i izmjene nastavnih planova i programa	2
6.	Recenzije udžbenika, priručnika i nastavnog materijala	2
7.	Uvođenje inovacija u nastavi podržanih od Ministarstva obrazovanja i nauke	2
8.	Visoke ocjene učenika na testiranju koje provodi Prosvjetno-pedagoški zavod	1

Analiza zakonske regulative stručnog usavršavanja nastavnika u Republici Hrvatskoj, Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori

U okviru prve faze naučnoistraživačkog projekta (u akademskoj 2017/2018. godini) analizirani su određeni dokumenti koji regulišu stručno obrazovanje nastavnika u Republici Hrvatskoj, Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori.

Za potrebe naučnoistraživačkog projekta izdvojili smo jednu od zvaničnih institucija u Republici Hrvatskoj, a koja je pod ingerencijom Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

¹⁰Ibid.

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih Republike Hrvatske bavi se planiranjem, razvijanjem, organiziranjem, provedbom, praćenjem i unapređivanjem sistema strukovnog obrazovanja i obrazovanja odraslih te uspostavljanjem i održavanjem sistema kvalitete u ustanovama za strukovno obrazovanje sa trajnim vrednovanjem polaznika. Pravilnikom o napredovanju učitelja i nastavnika u osnovnom i srednjem školstvu¹¹ utvrđuje se postupak i uslovi ocjenjivanja i napredovanja učitelja, profesora, odgojitelja, stručnih suradnika i stručnih učitelja u osnovnim i srednjim školama i učeničkim domovima u zvanje mentora i zvanje savjetnika.

Ovim Pravilnikom regulirani su kriteriji vrednovanja stručnosti i kvalitete rada nastavnika. Riječ je o sljedećim elementima vrednovanja: metodička kreativnost u poučavanju, odnosno pronalaženje postupaka za optimalno postizanje odgojno-obrazovnih ciljeva, primjenjivanje savremenih oblika i metoda rada u poučavanju i korištenje savremenih izvora znanja, postignuti rezultati u odgojnom radu s učenicima, postignuti obrazovni rezultati učenika i njihova osposobljenost za samostalno učenje i trajno obrazovanje, promicanje ljudskih prava i briga za zdrav okoliš, saradnja s nastavnicima, roditeljima te predstavnicima društvenog okruženja škole koji sudjeluju u poboljšanju kvalitete života mladih. Uz ove elemente vrednovanja rada nastavnika, cijene se i vannastavne stručne aktivnosti kao što su: ogledni časovi na općinskoj razini, predavanje na stručnom skupu, pripremanje tematske izložbe otvorene za javnost, kulturne školske izložbe, pripremanje takmičenja, mentorstvo pripravniku i studentu, objavljivanje stručnih radova, recenzije udžbenika i stručnih knjiga, učešće u naučnoistraživačkim projektima itd. Nastavnici u Republici Hrvatskoj mogu steći zvanje mentora i savjetnika te mogu obnašati funkciju direktora škole.

*Pravilnikom o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika i vaspitača*¹² Republike Srbije utvrđuju se oblici stručnog usavršavanja nastavnika,

---

¹¹Analizirani dokument je bio na snazi u RH u periodu kada je tim realizirao prvu fazu naučnoistraživačkog projekta. Dokument je preuzet sa digitalne platforme Agencije za odgoj i obrazovanje RH: http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/propisi/Pravilnici_03.pdf.

¹²Analizirani dokument je bio na snazi u Republici Srbiji u periodu kada je tim realizirao prvu fazu naučnoistraživačkog projekta. Dokument je preuzet sa digitalne platforme nadležnog Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja:

vaspitača i stručnih saradnika, prioritetne oblasti za stručno usavršavanje, programi i načini organizovanja stručnog usavršavanja i druga pitanja od značaja za razvoj sistema stalnog stručnog usavršavanja. Stalno stručno usavršavanje odvija se kroz razvojne aktivnosti (izvođenje uglednih/oglednih časova, izlaganje na sastancima, prikaz stručne knjige, učešće u istraživanjima i projektima od nacionalnog značaja) koje provodi nadležno Ministarstvo, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja. Ovim Pravilnikom određeno je da nastavnici, vaspitači i stručni saradnici trebaju u okviru 64 sata godišnje ostvariti različite oblike stručnog usavršavanja. Svoje obaveze prikuplja u vlastitom portfoliju koji se vrednuje na kraju određenog ciklusa stručnog usavršavanja. Nastavnik, vaspitač i stručni saradnik može tokom rada i profesionalnog razvoja da napreduje sticanjem zvanja: pedagoški savjetnik, samostalni pedagoški savjetnik, viši pedagoški savjetnik i visoki pedagoški savjetnik pod uslovima i po postupku utvrđenim ovim Pravilnikom.

Pravilnikom o organizaciji stručnog usavršavanja nastavnika i načinu izbora autora programa stručnog usavršavanja¹³ u Republici Crnoj Gori reguliraju se pitanja razvoja nastavničke profesije. Stručno usavršavanje nastavnika, vaspitača, stručnih saradnika i saradnika u nastavi odvija se kontinuirano kroz različite aktivnosti: programe stručnog usavršavanja, korištenje stručne literature, prisustvo i realizaciju oglednim i uglednim časovima, mentorstvo, hospitovanje, učešće u radu fokus grupa, seminara, konferencija, provođenje akcijskih istraživanja itd. Centar za stručno usavršavanje raspisuje konkurs za autore programa na koji se mogu prijaviti visokoškolske institucije, nevladine organizacije, kao i strukovna udruženja. Programi pokrivaju relevantne i aktuelne teme s ciljem uključivanja što većeg broja nastavnika u proces stručnog usavršavanja. Pored učešća u organiziranim programima nastavnici, vaspitači, stručni

---

<http://www.zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/PRAVILNIK-O-STALNOM-STRUCNOM-USAVRSAVANJU-I-NAPREDOVANJU-U-ZVANJA-NASTAVNIKA-VASPITACA-I-STRUCNIH-SARADNIKA-81-2017.docx>

¹³Analizirani dokument je bio na snazi u Republici Crnoj Gori u periodu kada je tim realizirao prvu fazu naučnoistraživačkog projekta. Dokument je preuzet sa digitalne platforme nadležnog Centra za stručno usavršavanje: <http://www.cso.gov.me/centar>.

saradnici i saradnici u nastavi izrađuju lični plan profesionalnog razvoja i popunjavaju lični profesionalni portfolio. Lični plan treba da se zasniva na analizi potreba učenika sa kojima rade, na analizi vlastitih potreba, kao i potreba vaspitno-obrazovne ustanove. Ključna stavka portfolija jeste samoevaluacija nastavnika, vaspitača, stručnih saradnika i saradnika u nastavi, odnosno refleksija na prethodni period. Nastavno osoblje je u prilici da stiče viša zvanja: savjetnik, viši savjetnik i istraživač, a zvanja se dodjeljuju na osnovu radne uspješnosti, vrednovanja postignutih rezultata u radu sa učenicima i drugim učesnicima u obrazovanju, stručnog usavršavanja i upotrebe stručnog znanja. Poslije sticanja zvanja nastavno osoblje postaje dio tima za profesionalni razvoj u vaspitno-obrazovnoj ustanovi, treneri u sistemu itd.

Na osnovu predstavljenih pravilnika iz zemalja u regionu, kao i dokumenata iz Kantona Sarajevo, možemo uvidjeti raznolikost pristupa u definiranju kriterija napredovanja u nastavničkoj profesiji, kao i načina vrednovanja postignutih rezultata. Predstavljeni modeli se ne mogu replicirati u našem kontekstu, ali mogu poslužiti kao polazište za unapređenje postojećeg pravilnika u Kantonu Sarajevo kako bi adekvatnije odgovorio svim izazovima koji se postavljaju pred nastavnike u odgojno-obrazovnoj praksi.

RAZVOJNE FAZE I TIM ZA PROFESIONALNI RAZVOJ

Profesionalni razvoj nastavnika predstavlja proces unapređivanja nastavničkih kompetencija s ciljem unapređivanja kvalitete odgojno-obrazovnog procesa i nastave, kao i procesa učenja i postignuća učenika. To je dugotrajan integrativni proces tokom kojeg se, kroz učenje, praktični rad i istraživačku aktivnost, razvijaju i unapređuju kompetencije nastavnika. Kroz ovaj proces, nastavnik postaje praktičar koji promišlja, te u skladu sa svojim potrebama i potrebama odgojno-obrazovne zajednice, postavlja ciljeve vlastitog profesionalnog razvoja.

Kvalitetan profesionalni razvoj zavisi od međudjelovanja sljedećih faktora:

- Formalno iskustvo (inicijalno obrazovanje nastavnika, seminari, mentorstva, radionice, profesionalna okupljanja).
- Neformalno iskustvo (praćenje stručne literature – printane i digitalne forme).
- Samoevaluacija i istraživanje odgojno-obrazovne prakse.
- Evaluacija rada nastavnika.

Biti uspješan u obavljanju bilo koje profesije gotovo je nemoguće bez kontinuiranog profesionalnog razvoja koji se može sagledati u kontekstu cjeloživotnog učenja.

U okviru profesionalnog razvoja, nastavnik prolazi kroz sljedeće faze:

- **Nastavnik početnik:** pripravnik i nastavnik nakon položenog stručnog (pripravničkog) ispita u prvoj godini samostalnog rada.
- **Nastavnik u razvoju:** nastavnik koji je položio stručni ispit i ima više od dvije godine radnog iskustva, koji unapređuje svoje kompetencije u odnosu na nastavu i odgojno-obrazovni rad.
- **Kompetentan nastavnik:** nastavnik koji aktivno prati dešavanja u struci, stiče vještine i znanja i primjenjuje ih u odgojno-obrazovnoj praksi; može biti u ulozi mentora pripravniku ili član tima za profesionalni razvoj ili član tima za (samo)evaluaciju odgojno-obrazovne zajednice ili učesnik u akcijskim istraživanjima itd.

- **Uzoran nastavnik:** nastavnik koji je primjer ostalim kolegama, ispunjava uslove za nastavnika mentora, ima važnu ulogu u stručnim udruženjima i mrežama, član je tima za akciona istraživanja u odgojno-obrazovnoj zajednici.
- **Nastavnik ekspert:** nastavnik koji svojim kompetencijama doprinosi razvoju i unapređenju obrazovnog sistema, stiče uslove za viša zvanja (savjetnik, viši savjetnik, istraživač u nastavi), član je istraživačkog tima na nivou obrazovnog sistema.

Profesionalni razvoj nastavnika uveliko zavisi od prepoznavanja važnosti ovog segmenta razvoja odgojno-obrazovne zajednice od strane njenog menadžmenta i u skladu sa tim podrške koja se u tom procesu pruža nastavnicima. Zato je važno promišljati i težiti ka formiranju timova koji bi trebali činiti sljedeći učesnici, bitni za profesionalni razvoj svakog nastavnika:

- *Direktor* koji promišlja o mogućnostima profesionalnog razvoja svih članova odgojno-obrazovne zajednice, znači ne samo za nastavnike već za sve zaposlene.
- *Koordinator za profesionalni razvoj* promoviše ideju profesionalnog razvoja, koordinira radom tima, vrši analizu potreba i utvrđuje prioritete, priprema plan profesionalnog razvoja na nivou odgojno-obrazovne zajednice, pruža podršku pri izradi individualnih planova profesionalnog razvoja, prati proces profesionalnog razvoja, informiše nastavnike o mogućnostima profesionalnog razvoja, saraduje sa koordinatorima drugih institucija.
- *Tim profesionalnog razvoja* koji čine: koordinator za profesionalni razvoj, direktor odgojno-obrazovne zajednice te najviše šest nastavnika (četiri nastavnika predmetne nastave i dva razredne nastave). Zadaci članova tima jesu da podržavaju rad koordinatora, da učestvuju u pripremi plana profesionalnog razvoja, pružaju podršku nastavnicima u svim segmentima profesionalnog razvoja, učestvuju u rješavanju problema i donošenju ključnih odluka koje se tiču profesionalnog razvoja.

STANDARD ZANIMANJA NASTAVNIKA

Standardom zanimanja predlaže se i jasno definira područje znanja, vještina i vrijednosti koje su potrebne za efikasno obavljanje određenih poslova, odnosno specificiraju šta osoba treba znati i učiniti kako bi efikasno obavljala postavljene zadatke u kontekstu specifičnog radnog okruženja. Standard zanimanja¹⁴ predstavlja vezu između inicijalnog obrazovanja nastavnika i rada u odgojno-obrazovnim ustanovama i okvir su za razvoj nastavničke profesije. U sklopu Projekta „Razvoj kvalifikacijskog okvira u BiH“ izrađen je prijedlog Standarda zanimanja za nastavničku profesiju, i to:

1. *Standard zanimanja – odgajatelj/vaspitač u predškolskom odgoju i obrazovanju*
2. *Standard zanimanja – nastavnik u osnovnom i srednjem obrazovanju.*

Nacrt Standarda izrađen je uz podršku Radne grupe za obuku nastavnika, koja je bila sastavljena od predstavnika resornih ministarstava, pedagoških zavoda, univerziteta i nastavnika iz svih kantona FBiH, Republike Srpske, Brčko distrikta i APOSO-a, te nakon konsultacija sa preko 2000 odgajatelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola iz cijele Bosne i Hercegovine.¹⁵ Svako od zanimanja opisano je kroz sedam grupa poslova, od kojih svaka od grupa sadrži listu ključnih poslova i kompetencija potrebnih za njihovo obavljanje.

---

¹⁴U BiH nije još izrađen zvanični dokument u okviru kojeg su definirani Standardi rada stručnih saradnika.

¹⁵Rangelov-Jusović, R. (2017). *Nacrt izvještaja o inicijalnom obrazovanju i stručnom usavršavanju nastavnika sa preporukama*. British Council. GIZ. European Union.

Grupe poslova u Standardima zanimanja su:

STANDARD ZANIMANJA – ODGAJATELJ	STANDARD ZANIMANJA – NASTAVNIK
1. Planiranje i programiranje	1. Planiranje i programiranje
2. Podrška dječijem razvoju i učenju	2. Učenje i poučavanje
3. Posmatranje, praćenje i dokumentovanje	3. Praćenje i vrednovanje
4. Kreiranje okruženja za razvoj i učenje	4. Kreiranje okruženja za učenje
5. Partnerstvo sa porodicom i zajednicom	5. Saradnja s porodicom i zajednicom
6. Profesionalni razvoj	6. Profesionalni razvoj
7. Učešće u radu i razvoju predškolske ustanove i odgojno-obrazovnog sistema	7. Učešće u radu i razvoju škole i obrazovnog sistema

Izrada i usvajanje Standarda zanimanja može značajno doprinijeti daljnjem razvoju nastavničke profesije stvarajući uslove da se uspostavi sistematičan, transparentan i objektivan sistem i okvir za polaganje stručnog ispita, kao i za praćenje i procjenjivanje nastavnika i napredovanje u struci, jer se nastavnik uvijek može referirati na ključna područja grupe poslova i kompetencija unutar kojih treba raditi na poboljšanju i usavršavanju. Standard bi, također, trebao pomoći u procesu profesionalnog razvoja čime bi izrada programa za aktivnosti usavršavanja bila zasnovana na potrebama nastavnika i direktno odgovarala problemima i izazovima s kojima se nastavnici susreću u svakodnevnom radu.

NACRT ISTRAŽIVANJA

Naučnoistraživački projekat *Smjernice za unapređenje nastavničke profesije* imao je dva cilja koja su realizirana u dvije faze istraživanja.

Prvi cilj istraživanja bio je usmjeren ka analizi zakonskih regulativa za stručno usavršavanje nastavnika zemalja u regionu i u Kantonu, kao i propitivanje obrazovnih potreba nastavnika u osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo.

Drugi cilj istraživanja bio je usmjeren ka identifikaciji izazova i obrazovnih potreba nastavnika i pedagoga/psihologa u osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo, kao i prepoznavanju uloge pedagoško-psihološkog tima škole u aktivnostima profesionalnog razvoja nastavnika.

Aktivnosti predviđene naučnoistraživačkim projektom realizirane su u dvije faze, a usko su vezane za trajanje školske/akademske godine. Tako da je prva faza naučnoistraživačkog projekta trajala od oktobra 2017. do augusta 2018. godine. Druga faza naučnoistraživačkog projekta obuhvatala je period od oktobra 2018. do sredine oktobra 2019. godine.

Učesnici

U istraživanju je učestvovalo 115 nastavnika i stručnih saradnika osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo. U svakoj fokus grupi učešće je uzelo između 9 i 12 ispitanika. Učesnici su bili predstavnici sljedećih predmetnih područja: prirodno-matematičko područje, umjetničko područje (likovna i muzička kultura), područje razredne nastave, područje stranih jezika i predstavnici stručnih saradnika (pedagozi i psiholozi).

Instrumenti i procedura

Za potrebe naučnoistraživačkog projekta primijenjen je kvalitativni pristup u istraživanju. Primjenom kvalitativnih metoda istraživanja prikupljaju se informacije o vrijednostima, vjerovanjima i motivima koji su u podlozi određenih ponašanja. Kroz kvalitativnu metodu omogućava se spoznaja motiva koji se nalazi iza racionalne evaluacije određene teme što doprinosi

boljem razumijevanju podloge pojedinačevog, ali i grupnog stava, mišljenja i vjerovanja.

Jedna od metoda ovog pristupa jeste fokus grupa kojom se potiče dubinska diskusija i propitivanje stavova ispitanika o predmetu istraživanja. Fokus grupa predstavlja metod grupnog intervjuiranja u kojem se interakcija odvija na razini moderatora i grupe, te na razini članova grupe. Prednost fokus grupe je mogućnost poticanja pojedinaca na dublje i detaljnije razmišljanje o svojim stavovima i uvjerenjima. Grupna diskusija više potiče i ohrabruje učesnike da spontano iznose svoje emocije i mišljenje. Specifičnost ove metode jeste u generiranju podataka baziranih na sinergiji grupne diskusije. Ova metoda omogućava rekonstrukciju spektra stavova prema nekom pitanju, odnosno dobijamo odgovore na pitanje *zašto, što ako, šta bi bilo kad bi bilo* i sl.

Grupna diskusija u okviru svake fokus grupe trajala je 90 minuta. Moderatoru su bili odgovorni da uz unaprijed pripremljen protokol kreiraju ugodnu atmosferu, održe fokus na temi te potaknu sve učesnike da uzmu učešće u diskusiji.

Analiza dobivenih podataka realizirana je na način da su analizirani transkripti. Sistematizirani su odgovori učesnika na pojedina pitanja što je omogućilo istraživačima da izvedu zaključke u skladu sa ciljevima istraživanja.

U nastavku su prikazani rezultati kvalitativne analize dobivenih podataka te su izdvojeni indikatori i/ili ključne teze.

PROCJENA OBRAZOVNIHPOTREBA NASTAVNIKA I STRUČNIH SARADNIKA (rezultati istraživanja)

Kao što je navedeno u uvodnom dijelu, jedan od ciljeva ovog istraživanja odnosio se na identifikaciju obrazovnih potreba nastavnika i pedagoga/psihologa u osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo, kao i prepoznavanje uloge pedagoško-psihološkog tima škole u aktivnostima profesionalnog razvoja nastavnika. Primijenjena kvalitativna metoda istraživanja rezultirala je značajnim brojem informacija koje su sistematizirane i prikazane u nastavku. Pri interpretaciji dobivenih podataka uzeti su u obzir različiti aspekti funkcioniranja nastavnika i stručnih saradnika. U okviru tabela sistematizirani su i prikazani najčešći odgovori nastavnika i stručnih saradnika s obzirom na područja kao što su kvalitet stručnog usavršavanja¹⁶, participacija u pripremi i realizaciji programa namijenjenim profesionalnom razvoju¹⁷, identifikacija specifičnih potreba i očekivanja nastavnika i stručnih saradnika, te poželjnih modela stručnog usavršavanja.

Interpretacija rezultata istraživanja iz fokus diskusije sa nastavnicima

U nastavku predstavljamo kvalitativnu analizu rezultata istraživanja i izdvajamo indikatore i/ili ključne teze koje su nastavnici iznijeli tokom grupnih diskusija.

Propitivali smo mišljenje nastavnika o kvalitetnom stručnom usavršavanju i u Tabeli 3. prikazani su odgovori.

---

¹⁶Stručno usavršavanje se temelji na obrazovnim potrebama nastavnika i stručnih saradnika suočenih sa zahtjevima odgojno-obrazovne prakse, odnosno temelji se na uvođenju promjena u sistem. Često se kao polazište za programe stručnog usavršavanja uzima nedostatak određenih znanja i vještina za odgojno-obrazovni rad (OECD, 2005; Beara, Okanović, 2010; Skupnjak, 2011).

¹⁷Profesionalni razvoj nastavnika predstavlja kontinuirani proces, čija je orijentacija razvoja. U potpunosti je odgovornost pojedinca, te rezultat profesionalnog razvoja jeste osobna promjena (Vizek Vidović i dr, 2005; OECD, 2005; Beara, Okanović, 2010; Skupnjak, 2011).

Tabela 3. Kvalitetno stručno usavršavanje

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Saradničko učenje, timski rad i interaktivni pristupi	Svi nastavnici pridaju veliki značaj saradničkom učenju i timskom radu, kao i razmjeni iskustava između nastavnika različitih škola i sredina.
Refleksija i samorefleksija	Većina dijeli mišljenje da refleksija i samorefleksija igraju ključnu ulogu u kvalitetnom usavršavanju nastavnika.
Učešće u izboru tema	Sa izuzetkom pojedinih nastavnika koji su uključeni u izradu plana profesionalnog razvoja nastavnika na nivou škole, veliki broj nastavnika ukazuje na značaj u učešću u samom procesu pripreme i planiranja aktivnosti profesionalnog razvoja i odabira tema.
Povezanost škola sa Univerzitetom i matičnim fakultetima	Većina nastavnika smatra da organizacija stručnog usavršavanja treba biti usmjerena na kreativne radionice, motivaciona predavanja i stručne teme predavača koje se bave novim znanstvenim dostignućima.
Online platforma	Većina nastavnika smatra da formiranje <i>online</i> platforme kao zajednice nastavnika osnovnih i srednjih škola može značajno doprinijeti stručnom usavršavanju nastavnika.
Značaj PPDM komponenti u stručnom usavršavanju	Većina nastavnika pridaje značaj izučavanju pedagoško-psiholoških i didaktičko-metodičkih tema u okviru procesa stručnog usavršavanja nastavnika.
Sudjelovanje u aktivnostima od društveno-kulturnog značaja u zajednici	Svi nastavnici naglašavaju značaj njihovog učešća u aktivnostima od društveno-kulturnog značaja (npr. koncerti, izložbe, predstave, promocije itd.).
Materijalno-tehnička podrška	Nastavnici ukazuju da kvalitetni oblici stručnog usavršavanja traže dodatna materijalna sredstva. Spremni su participirati u finansiranju svoje edukacije, ali ukazuju i na potrebu da imaju pristup dodatnim materijalnim sredstvima od nadležnih institucija.

Propitali smo mišljenje nastavnika o temama predviđenim stručnim usavršavanjem i da li ispunjavaju njihova očekivanja i potrebe prakse. U Tabeli 4. nalaze se odgovori na ovaj upit, kao i odgovori nastavnika kojima su naveli teme koje su izučavali u periodu od 2015. do 2018. godine.

Tabela 4. Očekivanja i potrebe nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Zadovoljstvo temama stručnog usavršavanja	Nastavnici smatraju da teme djelimično odgovaraju potrebama iz prakse. Posebno naglašavaju da je od izuzetne važnosti sistematično i strateški pristupiti izmjenama u školskom sistemu, kao i odabiru tema koje bi ih na vrijeme i kvalitetno pripremile za reformske promjene koje su veoma često uvedene bez adekvatne edukacije nastavnika (uvođenje predmeta <i>Engleskog jezika</i> i <i>Informatike</i> u I razred, smanjenje fonda sati iz <i>Moje okoline</i> , planiranje po ishodima učenja itd.).
Teme koje su izučavali u prethodnim godinama	Većina nastavnika istakla je da su teme koje su izučavali bile iz PPDM oblasti (kooperativno učenje, priprema za čas, didaktički mediji, kazna/pohvala, izrada testova, kompetencije nastavnika, pedagoško-psihološki pristupi u radu sa djecom, stilovi učenja u inkluzivnoj školi, planiranje po ishodima učenja, rad sa djecom sa poteškoćama u učenju i ponašanju, empatija u učionici itd.) ili teme iz stručnih (pojedinih disciplina) oblasti: stručne i metodičke kompetencije za pojedine predmetne oblasti (rano učenje stranog jezika, neurodidaktika, organska hemija, izrada testova u oblasti hemije, edukacija o skupnom muziciranju, uloga likovne umjetnosti u sprečavanju maloljetničke delikvencije itd.).
Teme ne proizilaze iz nastavnih potreba	Većina nastavnika je iskazala nezadovoljstvo ističući da su im teme često nametnute i da ne proizilaze iz nastavnih potreba sa kojima se susreću svakodnevno. Manji broj nastavnika je naveo primjere kvalitetne saradnje svih djelatnika škole u razvoju profesionalnog plana.

Nastavnici su izdvojili aktivnosti stručnog usavršavanja kojima daju prednost u odnosu na uobičajenu praksu stručnog usavršavanja.

Tabela 5. Aktivnosti u okviru stručnog usavršavanja

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Interaktivne aktivnosti	Svi nastavnici smatraju da su radionice i projekti najbolji primjeri interaktivnog učenja.
Iskustveno učenje	Razmjena iskustava sa nastavnicima unutar i izvan države, prisustvo časovima, kao i različiti oblici javnog učešća i prezentacije predstavljaju dobre primjere prakse.
Kreativnost i inovativnost	Kroz učešće u projektima i timskim aktivnostima, kao i radionicama, nastavnici ističu da je to prostor za iskazivanje kreativnosti i inovativnosti. Kreativnost i inovativnost su ključni elementi kompetencija nastavnika 21. stoljeća.

U Tabeli 6. nalaze se odgovori nastavnika kojima opisuju ključne teze u profesionalnom razvoju, a koje smatraju da nisu zastupljene u dosadašnjim programima stručnog usavršavanja. Na osnovu postojećih izazova i potreba nastavnika u školskoj praksi predložili su elemente koji su prema njihovom mišljenju od prioritetnog značaja u pogledu kvalitetnog stručnog usavršavanja nastavnika.

Tabela 6. Ključni segmenti profesionalnog razvoja

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Rad u malim grupama	Nastavnici su istakli značaj rada u manjim grupama kako bi se teme obrađivale kroz savremenu organizaciju nastavnog procesa.
Kontinuitet edukacije	Većina nastavnika dijeli mišljenje da se edukacije trebaju organizirati tokom cijele godine, a ne samo u periodu januara i juna.
Saradnja sa školama izvan Kantona Sarajevo	Većina nastavnika ukazuje na značaj otvaranja škola prema inicijativama iz drugih sredina i povezivanja sa školama izvan KS na izradi zajedničkih projekata. Većina nastavnika navodi razmjenu iskustava i saradnju sa nastavnicima različitih predmetnih područja kao doprinos boljoj korelaciji među predmetima i sadržajima.
Katalog tema	Nastavnici naglašavaju da je od velikog značaja kreirati katalog tema koji je u vezi sa obrazovnim potrebama nastavnika i odgojno-obrazovnim problemima.

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
	Nastavnici ukazuju na važnost pripreme kataloga tema sa okvirnim kalendarom tokom cijele godine, a da katalog predavača sadrži nastavnike sa fakulteta i nastavnike iz osnovnih i srednjih škola.
Povezanost sa matičnim fakultetima	Većina nastavnika smatra da fakulteti trebaju biti otvoreniji prema školama i nastavnicima u praksi, kao i rad na zajedničkim projektima. Nastavnici smatraju da je neophodno da matični fakulteti budu nosioci stručnog usavršavanja.
Rad na sebi	Nastavnici smatraju da je neophodno raditi na razvoju vlastitih kompetencija i poticati kod nastavnika sposobnost otvaranja prema novim idejama i iskustvima. Nastavnici ističu važnost prepoznavanja iskustva kao bitnog segmenta profesionalnog razvoja, naročito u preuzimanju mentorske uloge.
Sudjelovanje u aktivnostima od društveno-kulturnog značaja u zajednici i u vannastavnim aktivnostima	Vannastavne aktivnosti (hor, orkestar, dramske sekcije, likovne sekcije, izložbe itd.) koje se od nastavnika zahtijevaju ne ulaze u nastavnu normu, kao i takmičenja i nastupi, a sve navedene aktivnosti zahtijevaju puni angažman za pripremu i realizaciju.

U okviru ovog projekta propitivali smo mišljenje nastavnika o izazovima i potrebama nastavničke profesije, kao i o bitnim segmentima razvoja i kriterijima vrednovanja u procesu napredovanja nastavnika u viša zvanja, te njihove odgovore nudimo u Tabeli 7.

Tabela 7. Izazovi i potrebe nastavničke prakse

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Rad sa djecom sa posebnim potrebama	Nastavnici smatraju da je veoma značajno vrednovati rad i postignuća nastavnika sa učenicima sa poteškoćama u učenju i ponašanju, kao i sa nadarenim i talentiranim učenicima.
Naučni radovi i izlaganja na seminarima i	Od velikog značaja jeste objavljivanje stručnih i naučnih članaka i udžbenika (autorski i koautorski radovi), kao i učešće sa radom na konferencijama, simpozijima i

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
konferencijama	seminarima.
Rad sa studentima za vrijeme metodičke prakse	Nastavnici cijene da je važno vrednovati njihov rad u okviru metodičke prakse studenata sa nastavničkih fakulteta.
Učešće u projektima	Većina nastavnika smatra da je potrebno cijeniti učešće u projektima koji se realiziraju u okviru škole, kao i izvan nje. Ujedno je vrijedno poticati interdisciplinarno povezivanje nastavnika prilikom projektnih aktivnosti.
Učešće u kulturno-javnim djelatnostima	Većina nastavnika navodi javnu i kulturnu djelatnost, pripreme za hor i orkestar, nastupe u školi i izvan nje, izložbe, pripreme predstava kao bitan segment razvoja i vrednovanja nastavnika.
Priprema učenika za takmičenja	Nastavnici smatraju da je neophodno cijeniti i vrednovati rad i postignuća prilikom pripreme učenika za takmičenja.
Evaluacija rada nastavnika od strane učenika	Nastavnici su potvrdili značaj evaluacije rada nastavnika od strane učenika kao važan segment vrednovanja profesionalnog razvoja.
Mentorski rad sa pripravnicima	Nastavnici smatraju da je značajno priznavati i vrednovati angažman pojedinih nastavnika u procesu mentorisanja rada pripravnika budući da taj proces zahtijeva visok nivo kompetentnosti

U Tabeli 8. nalaze se odgovori nastavnika o osoblju koje učestvuje u procesu osmišljavanja programa stručnog usavršavanja, kao i odgovori kojima predstavljaju osobno učešće ili nemogućnost učestvovanja u procesu osmišljavanja programa stručnog usavršavanja na nivou škole.

Tabela 8. Učesnici u osmišljavanju programa stručnog usavršavanja nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Stručni aktiv (predmetni nastavnici)	U okviru stručnih aktiva škola, nastavnici daju doprinos u pripremi, izboru i realizaciji programa stručnog usavršavanja.
Direktor	Direktor u konsultacijama sa pedagoško-psihološkom službom učestvuje u programu planiranja tema koje će se

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
	realizirati unutar škole, kao i o načinima evaluacije provedenog programa stručnog usavršavanja nastavnika.
Pedagoško-psihološka služba (pedagog, psiholog škole i socijalni radnik)	Nastavnici su istakli da Služba planira i priprema program stručnog usavršavanja u saradnji sa direktorom i sa pojedinim nastavnicima. Najviše pažnje posvećuju pedagoško-psihološkim i didaktičko-metodičkim temama.
Nastavničko vijeće	Sastanci Nastavničkog vijeća su prostor za realizaciju tema iz stručnog usavršavanja. U realizaciji ovih tema, najčešće učestvuju direktor, pedagog i pojedini nastavnici.
Bibliotekar	Nastavnici su istakli da ukoliko postoji entuzijazam među uposlenicima škole, ponekad u pripremi programa stručnog usavršavanja nastavnika učestvuje i bibliotekar škole.
Matični fakulteti	Nastavnici u toku školske godine prisustvuju različitim oblicima stručnog usavršavanja na matičnim fakultetima, te ističu da je neophodno da matični fakulteti budu nosioci stručnog usavršavanja.
MONKS	Nadležno ministarstvo nudi odrednice koje upućuju nastavnike na moguće načine ali i oblike stručnog usavršavanja nastavnika u toku formalnog odgoja i obrazovanja učenika.
Institucije od značaja	Nastavnik koji radi po Montessori metodologiji učestvuje u procesu stručnog usavršavanja u saradnji sa Montessori centrom u Londonu i njihovim trenerima.
Pedagoško-prosvjetni zavod (PPZ)	Nastavnici smatraju da PPZ ima značajnu ulogu u procesu stručnog usavršavanja nastavnika i posebno ističemo nastavnike Aktiva hemije koji naglašavaju potrebu za <i>savjetnikom za predmet Hemija koji će imati savjetodavnu ulogu.</i>

Nastavnici su ponudili prijedloge članova tima koji trebaju učestvovati u osmišljavanju programa stručnog usavršavanja. U Tabeli 9. možete vidjeti odgovore nastavnika.

Tabela 9. Prijedlog članova tima koji bi trebali učestvovati u osmišljavanju programa stručnog usavršavanja nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Svi nastavnici u sklopu Stručnih aktiva (u saradnji sa savjetnikom iz PPZ-a i matičnim fakultetima)	Nastavnici srednjih škola smatraju da je značajno u tim uključiti nastavnike iz osnovnih škola zbog povezivanja iskustava i organiziranja prilika za kontinuirano usvajanje znanja kod učenika.
Pedagog i psiholog škole	Pedagozi su značajni kao podrška u pedagoškim i didaktičko-metodičkim temama, organiziranju poticajnog okruženja, kao i savjetodavnog rada sa učenicima i nastavnicima. Nastavnici smatraju značajnim i ulogu psihologa kao dijela tima koji priprema stručno usavršavanje.
MONKS u saradnji sa PPZ-om	Nastavnici značajno ističu ulogu predstavnika PPZ-a u njihovom stručnom usavršavanju, te im nedostaje aktivni angažman savjetnika za pojedina predmetna područja (<i>Hemija i Likovna kultura</i>)
Nastavnici sa matičnih fakulteta	Nastavnici smatraju da članom tima trebaju biti i akademski radnici (nastavnici sa matičnih fakulteta) koji imaju bogato znanje iz struke.

U Tabeli 10. predstavljeni su odgovori nastavnika o njihovom učešću u aktivnostima u kojima su bili inicijatori uvođenja promjena koje su unaprijedile kvalitet rada škole. Uz ovaj segment, nastavnici su izdvojili i aktivnosti u kojima su imali priliku učestvovati u posljednje tri godine tokom njihovog individualnog i kolektivnog stručnog usavršavanja.

Tabela 10. Inicijativa i aktivnosti u programu stručnog usavršavanja nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Učešće u projektima	Nastavnici su često bili u prilici da organizuju i učestvuju u različitim projektnim aktivnostima (Indeks inkluzivnosti, Dani njemačkog jezika, eTwinig i sl).
Ogledni/ugledni	Nastavnici primjenjuju metode aktivnog učenja, kao i druge

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Časovi i Nastavničko vijeće	strategije i tehnike podučavanja koje su učili u okviru seminara. Također, često u timu sarađuju sa kolegama prilikom organiziranja časa s namjerom interdisciplinarnog pristupa u realizaciji tema.
Učešće u komisijama pri MONKS-u	Nastavnici su učestvovali u različitim komisija u kojima su doprinisili kreiranju obrazovne politike KS (npr. Izmjene i dopune Zakona o srednjem obrazovanju, izrada zajedničke jezgre za srednju stručnu školu itd.).
Izložbe i koncerti	Nastavnici umjetničkih usmjerenja svoj stručni rad predstavljaju kroz izložbu umjetničkih djela i interpretacije muzičkih kompozicija.
Takmičenja	Nastavnici skupa sa učenicima učestvuju u opštinskim, kantonalnim i federalnim takmičenjima iz pojedinih predmetnih područja.

Nastavnici su ponudili kojifaktori utiču direktno i indirektno na kvalitet i kvantitet realizacije planiranog programa stručnog usavršavanja nastavnika, a odgovori se nalaze u Tabeli 11.

Tabela 11. Faktori koji utiču na kvalitet i kvantitet realizacije programa stručnog usavršavanja nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
MONKS	Nastavnici smatraju da MONKS ima nemaran odnos prema finansiranju stručnog usavršavanja nastavnika. U većini slučajeva škole iz svog budžeta, ukoliko ga imaju, finansiraju aktivnosti stručnog usavršavanja. Najčešće nastavnici iz vlastitih sredstava finansiraju pohađanje obuka i programa koji im unapređuju nastavnički poziv.
MONKS	Veoma je značajan nalaz koji su istakli nastavnici a odnosi se na priznavanje programa stručnog usavršavanja. Nastavnici su istakli da MONKS pozitivno prihvata programe stručnog usavršavanja koji su pripremljeni u saradnji sa MONKS-om, a da drugi organizatori nisu priznati validnim u procesu napredovanja nastavnika.
	Nastavnici predlažu izradu modela i strategije profesionalnog razvoja nastavnika koji će biti potpomognuti dobrom obrazovnom politikom.

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
PPZ	Nastavnici ističu značajnu savjetodavnu ulogu savjetnika iz PPZ. Značajno je napomenuti da pojedini Aktivni nemaju savjetnike (<i>Hemija</i>).
Matični fakulteti	Nastavnici ističu da pored izučavanja stručnih tema na matičnim fakultetima, značajno im je izučavanje pedagoških i didaktičko-metodičkih tema. Uz ovo, smatraju značajnu saradnju fakulteta sa školama i MONKS-om.
Organizacija programa stručnog usavršavanja	<p>Nastavnici podržavaju kreativan pristup pri organiziranju programa stručnog usavršavanja. Ističu da je poželjno organizirati aktivnosti u obliku radionica, fokus diskusija, sa očiglednim nastavnim sredstvima. Nastavnici smatraju vrlo značajnu motiviranost predavača, kao i njegov trud da privuče pažnju polaznika (nastavnika). Također, značajno im je da su susreti organizirani u manjim grupama, u osvjetljenim prostorijama.</p> <p>Vrijeme održavanja stručnog usavršavanja je još jedan od nalaza diskusije. Naime, nastavnici smatraju da je tokom školske godine prikladnije organizirati stručno usavršavanje, jer krajem polugodišta i školske godine nastavnici imaju brojne obaveze koje im otežavaju prisustvo u aktivnostima stručnog usavršavanja.</p>
Škola i menadžment	Podrška menadžmenta škole je neizmerno značajna. Ogleda se kako u finansijskoj podršci, tako i u razumijevanju obrazovnih potreba nastavnika i omogućavanja odsustva sa nastave i adekvatne zamjene.
Motiviranost nastavnika	Zainteresiranost nastavnika, kao i unutarnja motivacija ključni su elementi učešća u aktivnostima programa stručnog usavršavanja. Čak su spomenuli da u svom školskom okruženju imaju kolege koje smatraju nezainteresiranima za nastavnički poziv i koji ne žele učestvovati u programu stručnog usavršavanja.

Kao istraživačima bilo nam je značajno da nastavnici procijene svoje kompetencije u obavljanju svog posla, kao i da navedu u kojim aspektima su impotrebna dodatna znanja i vještines ciljem uspješne realizacije zahtjeva koji se postavljaju pred njih. Odgovori su ponuđeni u Tabeli 12.

Tabela 12. Kompetentnost nastavnika i dodatna znanja i vještine

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Kompetentnost nastavnika	Nastavnici su potvrdili da su dobri znalci u oblastima: <ul style="list-style-type: none"> - Stručna znanja i vještine - Priprema i realizacija nastavnog procesa - Interpersonalnih odnosa sa članovima školske zajednice, sa roditeljima djece i sa samim učenicima
Potrebna su znanja i vještine	Nastavnici su potvrdili da im je potrebno omogućiti usvajanje znanja i razvijanje vještina iz sljedećih oblasti: <ul style="list-style-type: none"> - Metode podučavanja učenika - Primjena IKT-a u nastavi - Inkluzivni odgoj i obrazovanje - Pažnja i pamćenje kod učenika - Psihologija umjetnosti - Pedagoško-psihološke komponente nastavnog procesa - Praćenje i vrednovanje učenika - Rad u mješovitim odjeljenjima s ciljem što kvalitetnijeg individualnog pristupa svakom učeniku
Saradnja sa stručnjacima	Nastavnici smatraju značajnim saradnju sa pojedinim stručnjacima, kao što su defektolozi i drugi stručnjaci iz oblasti inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Saradnja bi im omogućila podršku i razumijevanje, kao i ojačala njihov rad u odjeljenjima.

U Tabeli 13. predstavljena su područja u kojima su nastavnici spremni podučavati svoje kolege u okviru programa stručnog usavršavanja.

Tabela 13. Područja podučavanja kolega nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Razredna nastava	Nastavnici su istakli sljedeće oblasti za koje su spremni ponuditi u vidu poduke kolegama: ishodi učenja, ples pisanja, inkluzivni odgoj, filcanje, krugovi prijateljstva, sportske aktivnosti.
Muzički odgoj	Nastavnici bi podučavali kolege iz sljedećih oblasti: narodna

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
	muzička tradicija BiH i važnost kulturološkog blaga, realizacija NPP-a za razrednu nastavu, izrada didaktičkih materijala, područje solfeggia sa teorijom muzike, osmišljavanje igara, primjena IKT-a u nastavi, podučavanje učenika sa posebnim potrebama u nastavi muzičke kulture.
Likovni odgoj	Nastavnici nude sljedeće teme za podučavanje svojih kolega: muzički jezik, komunikacija u umjetnosti, estetika i vizualna kultura, kič i art terapija, verbalna i neverbalna komunikacija, kodeks odijevanja, kreiranje video i vizualnih prezentacija.
Hemija	Nastavnici nude sljedeće teme koje su spremni ponuditi u vidu poduke kolegama: eksperimentalna hemija, fizikalna hemija, anorganska hemija.
Strani jezici (engleski, njemački, turski jezik)	Nastavnici bi podučavali kolege iz sljedećih oblasti: motiviranost učenika za učenje i nastavu, borba nastavnika sa stresom, upotreba IKT-a u nastavi, organiziranje oglednih i uglednih časova, primjena stranih jezika u drugim predmetnim područjima, načini vođenja dokumentacije.

Ukoliko se podsjetimo na dio ove studije u kojem su opisane grupe poslova u Standardima zanimanja, onda znate da je riječ o sljedećim područjima: planiranje i programiranje, učenje i poučavanje, praćenje i vrednovanje učeničkog postignuća, kreiranje okruženja za učenje, saradnja sa porodicom i zajednicom, profesionalni razvoj te učešće u radu i razvoju škole. U toku fokus diskusije, od nastavnika se očekivalo da rangiraju prema važnosti ponuđena područja iz Standarda zanimanja i time odrede koja su impodručja najvažnija i/ili najmanje važna u odgojno-obrazovnom procesu i stručnom usavršavanju.

Prema mišljenju nastavnika učenje i podučavanje je veoma važno područje profesionalnog razvoja i smještaju ga na prvo ili drugo mjesto. Na vrhu liste nastavnici su smjestili i područje profesionalni razvoj, dok treće mjesto zauzima područje planiranje i programiranje. Većina nastavnika smatra da je područje praćenje i vrednovanje učeničkog postignuća manje značajno područje profesionalnog razvoja. Važno je istaknuti da su nastavnici iz fokus grupe *Likovna kultura* izabrali ovo područje kao najvažnije za njihov profesionalni razvoj. Na posljednjem mjestu liste nastavnici su odredili dva područja kreiranje okruženja za učenje i saradnja sa porodicom i

zajednicom. Veoma je interesantno da su nastavnici zanemarili područje učesće u radu i razvoju škole što znači da smatraju da ovo područje nije značajno za njihov profesionalni razvoj.

Međutim, nekoliko nastavnika je istaklo sljedeće prijedloge koje smatraju značajnim za njihov profesionalni razvoj: inkluzija, informatička pismenost (softveri za likovno oblikovanje), vođenje pedagoške dokumentacije, prezentacija učeničkih radova (smotre, takmičenja, koncerti).

Nastavnici su iznijeli i svoje zadovoljstvo spram kvalitete programa stručnog usavršavanja u kojem su učestvovali do sada. Veoma je mali broj nastavnika koji su učestvovali u fokus diskusijama iskazalo potpuno zadovoljstvo sa dosadašnjim ponuđenim programima stručnog usavršavanja. Riječ je o pet /5/ nastavnika *Muzičke kulture*, te tri /3/ nastavnika *Hemije*. Najveći broj nastavnika je djelimično zadovoljan dosadašnjim programima stručnog usavršavanja. Smatraju da je značajno pri organiziranju programa propitati obrazovne potrebe nastavnika. Značajan je i broj nastavnika koji nisu uopšte zadovoljni dosadašnjim programima stručnog usavršavanja. To su nastavnici *Hemije*, njih petoro /5/, te svi nastavnici razredne nastave, njih 10.

Katalog tema

Ovim projektom imali smo namjeru propitati mišljenje učesnika u istraživanju o ključnim temama za njihovo stručno usavršavanje koje nisu imali priliku do sada izučavati u okviru ponuđenih programa stručnog usavršavanja. U tabeli 14. prikazani su prijedlozi za buduće programe stručnog usavršavanja nastavnika osnovnih i srednjih škola KS.

Tabela 14. Katalog tema za programe stručnog usavršavanja nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Razredna nastava	Nastavnici razredne nastave izdvajaju sljedeće teme: asertivna komunikacija, saradnja kolega unutar škole, komunikacija sa roditeljima, ocjenjivanje učenika, razumijevanje ocjene od strane učenika i roditelja, ocjenjivanje djece sa poteškoćama, rad u inkluzivnom

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
	odjeljenju, pravljenje i realizacija IEP-a, informatika, elektronski dnevnik, savremene strategije u odgoju i obrazovanju.
Muzički odgoj	Nastavnici muzičke kulture predlažu sljedeće teme: tehnologija savremene nastave, digitalizacija u nastavi, upoznavanje sa novim nastavnim metodama, skupno muziciranje, projektne aktivnosti i menadžment, motivacija učenika, ozvučenje hora i orkestra, problematika mutacije u dječijem horu, saradnička nastava.
Likovni odgoj	Nastavnici likovne kulture nude sljedeće teme: inovacije i savremene metode nastavnog rada, praktični rad, međuinstitucionalna saradnja, saradnja sa defektologom, stručno usavršavanje iz oblasti komunikacije sa učenicima, realizacija nastavnog časa, inkluzivno obrazovanje, razvojne karakteristike učenika, učešće u projektima izvan školskih okvira.
Hemija	Nastavnici aktiva <i>Hemije</i> smatraju sljedeće teme značajne i potrebno ih je uvrstiti u programe stručnog usavršavanja: NTC tehnike, metode poučavanja učenika s poteškoćama u razvoju (kako prilagoditi učeniku nastavne cjeline iz NPP), zanimljivi eksperimenti (hemija i život), RWCT tehnike, odnos nastavnik-učenik tokom nastavnog sata.
Strani jezici (engleski, njemački, turski jezik)	Nastavnici stranih jezika predlažu sljedeće teme: motivacija učenika u nastavi, na koji način davati i ocjenjivati diktat, kako izraditi kvalitetan test (a ne samo preuzeti iz Priručnika za nastavnike), koji će biti prilagođen učenicima, evropski tokovi i projekti u koje bi se mogli uključiti nastavnici stranog jezika, kako poticati učenike da preuzmu odgovornost za učenje i kako adekvatno odgovoriti u situacijama kada učenici prepisuju, ujednačavanje kriterija ocjenjivanja đaka i kontinuiran monitoring, (ne)profesionalnost nastavnika i neki primjeri iz prakse (lijepi i ružni primjeri iz prakse), oblast neurodidaktike, kako uče mladi, studije slučaja, vrste supervizije, profesionalno sagorijevanje, kako poticati kreativnost u radu sa učenicima, kultura i civilizacija zemalja njemačkog govornog područja kao i historijske i književne činjenice, psihološke teme, saradnja sa porodicom i zajednicom, odnosi u učionici i među učenicima, realizacija projekta, kako pristupiti različitim tipovima učenika, saradnja sa roditeljima, književnost u nastavi, teme iz književnosti u nastavi, možda kroz teme uvesti i malo više

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
	prakse i primjera iz prakse, praktičnog rada kroz radionice, individualizirani plan i program i podučavanje djece sa posebnim potrebama, kulturološki aspekt podučavanja, adaptacija književnih djela, interkulturalnost, tradicija i baština u nastavnom procesu, digitalna kompetencija i pismenost, ocjenjivanje i vrednovanje, nagrađivanje i motivacija kod učenika, nekonvencionalni oblici metodike u nastavi i ocjenjivanje, likovna umjetnost u nastavi stranog jezika (engleskog jezika) – glina, otisak i sl., značaj diktata u učenju engleskog jezika, multimedijalna učionica – prednosti korištenja, saradničko učenje i poezija u nastavi.

Interpretacija rezultata istraživanja iz fokus diskusije sa stručnim saradnicima (pedagozi i psiholozi)

U okviru naučnoistraživačkog projekta organizirali smo fokus diskusiju sa stručnim saradnicima osnovnih i srednjih škola KS. U fokus grupi učestvovalo je devet (9) pedagoga i psihologa koji su svoje stavove i mišljenje iznijeli na osnovu ranije pripremljenih pitanja.

Kako smo utvrdili da stručni saradnici u osnovnim i srednjim školama u KS učestvuje u procesu osmišljavanja programa stručnog usavršavanja nastavnika, interesiralo nas je u kojim aktivnostima učestvuju i što smatraju značajnim za unapređenje procesa stručnog usavršavanja nastavnika. Stručni saradnici su iznijeli sljedeće teze koje su predstavljene u Tabeli 15.

Tabela 15. Aktivnosti u osmišljavanju programa stručnog usavršavanja

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
<p>Aktivnosti</p>	<p>Stručni saradnici ističu realizaciju i učešće u različitim projektima, praćenje aktuelnosti u obrazovanju i prenošenjem primjera dobre prakse u različitim školama, podučavanjem nastavnika kroz realizaciju različitih tema značajnih za nastavničku praksu, unapređenje saradnje porodice i škole, saradnja sa drugim institucijama, uključivanje stručnjaka iz drugih institucija koji mogu dati doprinos u unapređenju nastavničke prakse, bavljenje istraživačkim radom (npr. kada je u pitanju inkluzija), aktivnosti usmjerene na unapređenje međuljudskih odnosa, aktivnosti usmjerene na prevenciju profesionalnog sagorijevanja nastavnika, ulaganja u lični profesionalni razvoj.</p> <p>Pojedini psiholozi, kao članovi stručne službe nisu u prilici kontinuirano učestvovati u pripremi programa stručnog usavršavanja nastavnika, ponajprije zbog nepotpunog radnog angažmana u jednoj školi, kao i zbog dosadašnje prakse u pripremi programa stručnog usavršavanja za nastavnike. No, često su neformalnim vidovima iskazivali interese i nudili prijedloge za program stručnog usavršavanja nastavnika.</p> <p>Predstavnici stručnih službi smatraju da je značajno uključiti eksperte sa visokoškolskih institucija u proces osmišljavanja</p>

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
<p>Relevantni dokumenti koji regulišu programe stručnog usavršavanja i profesionalni razvoj nastavnika i stručnih saradnika</p>	<p>programa stručnog usavršavanja nastavnika.</p> <p>Pedagozi i psiholozi smatraju da je Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnikazastario i da je neophodno raditi na njegovom unapređenju i usklađivanju sa trenutnim obrazovnim i odgojnim potrebama i praksi.</p> <p>Pravilnik je objavljen na digitalnoj platformi MON.KS-a i nije revidiran od 2004. godine.</p> <p>Predstavnici stručnih službi osnovnih i srednjih škola smatraju se kompetentnim da daju doprinos u inoviranju Pravilnika.</p>
<p>Podrška u organizaciji programa za stručno usavršavanje nastavnika</p>	<p>Stručni saradnici ističu da je za pripremu i organizaciju programa stručnog usavršavanja nastavnika neophodna finansijska podrška nadležnih institucija, kao i podrška cjelokupnog školskog kolektiva i njihovo učešće u pripremi i realizaciji aktivnosti.</p>

Stručni saradnici su izdvojilifaktore koji utiču direktno i indirektno na kvalitet i kvantitet realizacije planiranog programa stručnog usavršavanja nastavnika, te se njihovi odgovori nalaze u Tabeli 16.

Tabela 16. Faktori koji utiču direktno i indirektno na kvalitet i kvantitet programa stručnog usavršavanja nastavnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
<p>Zakonska regulativa i sistemska podrška</p>	<p>Stručni saradnici ističu da je za pripremu i organizaciju stručnog usavršavanja neophodna uređena obrazovna politika, kao i uređeni i inovirani dokumenti koji reguliraju proces vrednovanja nastavničke profesije.</p> <p>Uz navedeno, neophodna je sistemska podrška u radu stručnih saradnika koja se do sada pokazala nedostatnom.</p>
<p>Menadžment škole</p>	<p>Važno je istaknuti da menadžment škole treba pokazati osjetljivost ka unapređenju nastavničke profesije, te podržavajući se odnositi prilikom pripreme i organizacije programa stručnog usavršavanja nastavnika.</p>

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Teme koje se nude u sklopu programa stručnog usavršavanja	Stručni saradnici smatraju značajnim da izbor tema koje se nude u programima stručnog usavršavanja treba da se zasnivaju na propitivanju obrazovnih potreba kandidata koji će pohađati te programe. Značajno je naglasiti da u zavisnosti od stručne kompetentnosti nastavnika treba pripremati teme u sklopu programa, s posebnim naglaskom na teme iz pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke oblasti, jer su česte situacije da je na tim poljima potrebno jačati vještine kod nastavnika u procesu profesionalnog razvoja.
Motiviranost za učešćem u programu stručnog usavršavanja	Stručni saradnici naglašavaju da je za učešće u programima stručnog usavršavanja nastavnika neizmjereno značajna njihova motivacija. Naime, najveći broj nastavnika je primoran da bude dio programa, a vrlo malo nastavnika je intrinzično motiviran za unapređenjem vlastitih kompetencija za nastavničku profesiju.
Obrazovne potrebe	Neophodno je propitati obrazovne potrebe nastavnika prije osmišljavanja programa stručnog usavršavanja nastavnika. Time se direktno odgovora na odgojno-obrazovnu situaciju u razredu, odnose u učionici i jačanje znanja i vještina nastavnika potrebne za svakodnevne izazove u nastavnoj praksi.
Opremljenost literaturom i materijalima	Za kreiranje i izvođenje aktivnosti stručnog usavršavanja nastavnika, stručni saradnici smatraju da je veoma značajno obogatiti školske biblioteke savremenom literaturom iz pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke oblasti, kao i stručnom literaturom.
Stručno usavršavanje uposlenika Pedagoško-psihološke službe škole	Stručni saradnici ukazuju na usku povezanost između njihovog stručnog usavršavanja sa ponudom programa za stručno usavršavanje nastavnika. To znači, što su u prilici imati bogatije sadržaje programa stručnog usavršavanja, to se reflektira na kvalitetnije programe stručnog usavršavanja nastavnika koje nude u svojim školama.

Svoje kompetencije prepoznali su stručni saradnici i rezultati su predstavljeni u Tabeli 17. Ujedno, u istoj tabeli, prikazane su teze kojima su opisali potrebna dodatna znanja za njihov profesionalni razvoj.

Tabela 17. Područja kompetentnosti stručnih saradnika

INDIKATORI ZA ANALIZU FOKUS GRUPE	KLJUČNI NALAZI ANALIZE FOKUS GRUPE
Kompetentnost stručnih saradnika	Stručni saradnici su istakli svoju ekspertizu u sljedećim oblastima: planiranje, pregovaranje, poučavanje, praćenje (realizacije nastave, postignuća nastavnika), preventivne aktivnosti, rad u timu, intervencije u slučajevima pojave bilo kojeg oblika nasilja, prepoznavanje određenih poteškoća kod učenika (koji zahtijevaju dodatnu podršku nastavnika i stručnjaka), saradnja sa učenicima i roditeljima.
Dodatna znanja iz sljedećih oblasti:	Učesnici navode da su im potrebne dodatne kompetencije (znanja i vještine) u sljedećim aspektima: inkluzivno obrazovanje (kreiranje individualnih programa, rad sa darovitim učenicima, vođenje dokumentacije), praćenje i vrednovanje učeničkog postignuća, edukacije koje se tiču novih izazova u radu (transrodnost, promjena spola, nasilje putem interneta), savjetodavni rad (pristupi i tehnike). Uz navedeno, potrebno je spomenuti da psiholozi nemaju dovoljno znanja i vještina za kvalitetnu procjenu i vrednovanje rada nastavnika.
Ingerencije psihologa kao člana Stručne službe škole	Psiholozi su istakli da niti zakonskim okvirima niti nekim školskim pravilima rada, nije jasno koje su ingerencije psihologa u školi, a koje Centra za mentalno zdravlje.
Teme koje predstavnici Stručne službe mogu ponuditi u sklopu programa stručnog usavršavanja nastavnika	Učesnici (psiholozi i pedagozi) procjenjuju da su spremni poučavati druge kolege u okviru sljedećih područja rada: metode i strategije poučavanja učenika, adekvatno prepoznavanje učenika koji imaju određene razvojne potrebe, unapređenje socijalnih vještina učenika, razvijanje pozitivne klime među učenicima, saradnja sa roditeljima, pedagoško-psihološke teme koje bi pomogle nastavnicima da poboljšaju komunikaciju na relaciji nastavnik – učenik, komunikacija sa porodicom, preventivni rad, inovacije u nastavi.

Kao i nastavnici, pedagozi i psiholozi su odgovarali i rangirali prema važnosti ponuđena područja iz Standarda zanimanja koja su potrebna za profesionalni razvoj. U diskusiji, stručni saradnici su izdvojili područja koja smatraju važnim i/ili manje važnim u odgojno-obrazovnom procesu i stručnom usavršavanju.

Prema mišljenju stručnih saradnika, izdvojena su dva područja koja se smatraju najvažnijim područjima za profesionalnog razvoja nastavnika i stručnih saradnika a riječ je o saradnji sa porodicom i zajednicom i profesionalni razvoj. Stručni saradnici smatraju da je područje planiranje i programiranje manje važno za profesionalni razvoj nastavnika i stručnih saradnika, kao i područje učenje i poučavanje. Za pojedine stručne saradnike područje praćenje i vrednovanje učeničkog postignuća značajno je za profesionalni razvoj, dok za druge ispitanike ovo područje manje je važno u profesionalnom razvoju nastavnika i stručnih saradnika. Prema mišljenju stručnih saradnika područja kreiranje okruženja za učenje i učešće u radu i razvoju škole nisu značajni u profesionalnom razvoju nastavnika i stručnih saradnika.

Katalog tema

Namjera naučnoistraživačkog tima bila je propitati mišljenje stručnih saradnika o ključnim temama za njihovo stručno usavršavanje koje nisu imali priliku do sada izučavati u okviru ponuđenih programa stručnog usavršavanja. Prema njihovom mišljenju riječ je o sljedećim temama: kreiranje i izvedba individualnih programa rada za djecu sa poteškoćama u učenju (da programi budu takvi da osiguraju maksimalni razvoj potencijala djeteta), profesionalno sagorijevanje, psiholog u školi, programi rada za darovitu djecu, intrinzična motivacija, način rada sa djecom s poteškoćama u razvoju, struktura savjetodavnog rada, inkluzija, usavršavanje u području kliničke psihologije (rad sa učenicima), ocjenjivanje rada nastavnika tokom časa, pravni segment rada u školi (rad i ingerencije stručnjaka, psihologa i pedagoga), rad sa učenicima sa neprihvatljivim oblicima ponašanja i poteškoćama u razvoju, procjena zrelosti za polazak u školu, transrodnost i nasilje u digitalnom okruženju.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Stručno usavršavanje je veoma bitan proces koji omogućava nastavnicima da kontinuirano rade na razvoju i unapređenju svojih znanja, vještina i vrijednosti, koje su im potrebne da se nose sa svim izazovima odgojno-obrazovnog rada u 21. stoljeću. Način na koji se stručno usavršavanje organizira, priprema i primjenjuje u praksi, u velikoj mjeri određuje promjene u samoj učionici, odnosno utječe na to, kako će i u kojoj mjeri stečena znanja biti primijenjena u radu sa djecom. Kako je navedeno u ovom dokumentu, jako je važno na koji se način uspostavlja obuka nastavnika, koji se modeli obuke koriste, da li su nastavnici uključeni u sam proces utvrđivanja tema, koje metode, strategije i aktivnosti se primjenjuju. U okviru reformskih promjena u našem odgojno-obrazovnom sistemu jako je važno prepoznati da je osnovna karika kvalitete u provođenju inovacija, zapravo, sam kvalitet programa stručnog usavršavanja i profesionalni razvoj nastavnika i stručnih saradnika.

Regionalno istraživanje o obrazovanju nastavnika u Jugoistočnoj Evropi,¹⁸ dodatno je potvrdilo nezadovoljstvo nastavnika profesionalnim razvojem i obučavanjem i u našim susjednim zemljama. Skoro polovina (43,2%) učesnika je navela da je potrebno značajno proširiti listu ponuđenih tema, a četvrtina njih (23,7%) smatra da efikasan sistem kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika i ne postoji. Na vrhu liste, sa 37,8%, bili su nastavnici iz Bosne i Hercegovine.¹⁹ Ovakvi nalazi potakli su zemlje u regionu da izmijene i prilagode svoje pravilnike o stručnom usavršavanju nastavnika potrebama savremenog odgojno-obrazovnog procesa kako je predstavljeno u prethodnim dijelovima ovog dokumenta.

Na sličan način obrazovna politika Kantona Sarajevo treba pristupiti sistemskom uređenju cjelokupnog procesa profesionalnog razvoja

---

¹⁸Zgaga, P. (ed.) (2006). *The Prospects of Teacher Education in South-east Europe*. Ljubljana: University of Ljubljana.

¹⁹Rangelov-Jusović, R. (2017). *Nacrt izvještaja o inicijalnom obrazovanju i stručnom usavršavanju nastavnika sa preporukama*. British Council. GIZ. EuropeanUnion.

nastavnika koji podrazumijeva prilagođavanje pravilnika, kao i predlaganje kataloga tema koje bi odgovarale potrebama nastavnika 21. stoljeća.

Tim prije potrebno je revidirati Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika, koji je objavljen 2004. godine, te od tada nije učinjena niti jedna izmjena na dokumentu, kao ni u praksi reguliranja stručnog usavršavanja nastavnika i stručnih saradnika.

Profesionalni razvoj nastavnika trebao bi da potiče inovacije u radu i stvara preduvjete za njihovo ostvarivanje. Stručno usavršavanje nastavnika ima svoje uporište u teoriji i praksi. Ono je nužna potreba koja nema alternativu. Ipak, problem stručnog usavršavanja, koji se direktno veže za razvoj karijere nastavnika, jeste u tome što sva usavršavanja nisu stručna. Ishodi različitih oblika usavršavanja se ne mogu mjeriti na isti način, niti imaju isti učinak. Svi nastavnici nemaju iste mogućnosti usavršavanja, niti se jednako motiviraju i ohrabruju da se uključuju u aktivnosti za profesionalizaciju njihovog poziva. Veoma često učestvovanje u usavršavanju ima čisto formalni karakter, a suštinske promjene koje se dešavaju u samom procesu podučavanja i poboljšanju kvaliteta u odgojno-obrazovnom radu bivaju zanemarene.

Uzimajući u obzir indikatore za analizu fokus grupa kao i ključne nalaze u ovom istraživanju možemo sumirati osnovne preporuke koje su proistekle iz same analize:

1. Nastavnici pridaju veliki značaj saradničkom učenju i timskom radu, kao i razmjeni iskustava između nastavnika različitih škola i sredina, te većina njih smatra da refleksija i samorefleksija igraju ključnu ulogu u kvalitetnom usavršavanju nastavnika. Nastavnici ukazuju da organizacija stručnog usavršavanja treba biti usmjerena na kreativne radionice, motivaciona predavanja i stručne teme predavača koje se bave novim znanstvenim dostignućima ali isto tako može ići ismjeru *online* platformi kroz povezivanje sa nastavnicima unutar zemlje i šire. Nastavnici pridaju značaj izučavanju pedagoško-psiholoških i didaktičko-metodičkih tema u okviru procesa stručnog usavršavanja nastavnika, ali i temama koje

su vezane za stručne kompetencije ili specifične metodičke kompetencije unutar pojedinog predmetnog područja. Također, naglašavaju da je od velikog značaja kreirati katalog tema koji je u vezi sa obrazovnim potrebama nastavnika i odgojno-obrazovnim problemima.

Implikacije za budući rad:

Na osnovu ovog zaključka jasno se potvrđuje neizmijerna potreba za kreiranjem priručnika koji će opisati oblike stručnog usavršavanja, načine vrednovanja postignuća tokom usavršavanja i ponuditi kataloge tema koji će odgovarati savremenim i budućim odgojno-obrazovnim potrebama nastavnika kako u pedagoško-psihološkom i didaktičko-metodičkom području, tako i u okviru stručnih/akademskih znanja i vještina.

2. Nastavnici naglašavaju značaj njihovog učešća u aktivnostima od društveno-kulturnog značaja (npr. koncerti, izložbe, predstave, promocije itd.). Većina nastavnika iskazala je nezadovoljstvo ističući da su im teme često nametnute i da ne proizilaze iz nastavnih potreba sa kojima se susreću svakodnevno. Manji broj nastavnika naveo je primjere kvalitetne saradnje svih djelatnika škole u razvoju profesionalnog plana. Većina nastavnika nije zadovoljna prethodnim iskustvima po pitanju njihovog doprinosa u procesu planiranja stručnog usavršavanja i odabira tema. Ujedno, većina nastavnika dijeli mišljenje da se programi stručnog usavršavanja trebaju organizirati tokom cijele godine, a ne samo kako su organizirani do sada.

Implikacije za budući rad:

Planiranje i priprema priručnika o profesionalnom razvoju nastavnika treba da uvaži prethodno navedene teze nastavnika iz prakse, a u samom procesu izrade uključiti i nastavnike iz prakse kao stručne saradnike. Proces bi se trebao zasnivati na naučnoistraživačkom pristupu utvrđivanja obrazovnih potreba nastavnika kroz kvalitativna i kvantitativna istraživanja. Značajno je

naglasiti da proces i aktivnosti stručnog usavršavanja treba planirati tokom cijele godine kako bi se osigurao kontinuitet i praćenje provedenih promjena.

3. Većina nastavnika smatra da fakulteti trebaju biti otvoreniji prema školama i nastavnicima u praksi, kao i učešću na zajedničkim projektima. Nastavnici smatraju da je neophodno da matični fakulteti budu nosioci stručnog usavršavanja. Većina nastavnika ukazuje na značaj otvaranja škola prema inicijativama iz drugih sredina i povezivanja sa školama izvan KS na izradi zajedničkih projekata.

Implikacije za budući rad:

Matični fakulteti i univerzitetski nastavnici trebaju zauzeti proaktivnu ulogu u kreiranju i realizaciji modela profesionalnog razvoja nastavnika u praksi i biti medijatori u profesionalnim diskusijama između nadležnih institucija, nastavnika praktičara i nastavničkih fakulteta. Uz univerzitetske nastavnike, važnu ulogu imaju pojedini nastavnici i stručni saradnici koji su kroz svoje dugogodišnje iskustvo rada stekli kompetencije u određenim specifičnim područjima. Preporuka je da se napravi baza stručnih saradnika koji su spremni po(d)učavati druge kolege u okviru određenog područja rada.

4. Nastavnici predlažu izradu modela i strategije profesionalnog razvoja nastavnika koji će biti potpomognuti dobrom obrazovnom politikom. Također, ukazuju da kvalitetni oblici stručnog usavršavanja traže dodatna materijalna sredstva. Spremni su participirati u finansiranju svoje obuke, ali ukazuju i na potrebu da imaju pristup dodatnim materijalnim sredstvima od nadležnih institucija.

Implikacije za budući rad:

Za realizaciju navedenih prijedloga neophodno je imati uporište u dobroj i podržavajućoj obrazovnoj politici koja omogućava zakonski

okvir i uvažava stručna mišljenja koja direktno doprinose kvaliteti odgojno-obrazovnog rada.

5. Program profesionalnog usavršavanja nastavnika i stručnih saradnika podrazumijeva trajni proces koji bi se trebao temeljiti na vrijednostima samorefleksije. Samorefleksija je osnova za planiranje vlastitog profesionalnog razvoja. Nastavnici i stručni saradnici trebali bi biti svjesni svojih prednosti, znanja i vještina, ali isto tako podjednako je važno da prepoznaju područja svoga rada u kojima je potrebno unapređivati vlastite kompetencije.

Implikacije za budući rad:

Kako bi samorefleksija rezultirala stvarnim pozitivnim promjenama, potrebno je jasno strukturirati i provoditi plan razvoja koji bi mogao da obuhvati sljedeće elemente: definiranje prioritnog područja razvoja i konkretnog cilja, definiranje pokazatelja uspješnosti, odnosno ostvarenja cilja i planiranje aktivnosti koje će se poduzimati za ostvarenje definiranog cilja, planiranje saradnje, potrebnih resursa i vremena. Jedan od osnovnih principa kojim bi se trebalo rukovoditi prilikom realizacije programa stručnog usavršavanja jeste da se rad sa nastavnicima organizuje u manjim grupama i da im se omogući da kontinuirano imaju priliku da propituju vlastiti praksu i da se osvrću na probleme i izazove iz svojih mikroprostora odgojno-obrazovnog djelovanja.

6. Ovim projektom prepoznali smo da nastavnici, a posebno stručni saradnici ističu suočavanje sa poteškoćama u procesu pripreme i realizacije individualnih programa za učenike s teškoćama u razvoju što implicira potrebu za uvođenjem većeg broja programa izobrazbe iz ovog područja koje će im omogućiti sticanje dodatnih kompetencija.

Implikacije za budući rad:

Priprema i realizacija individualnih programa za učenike s teškoćama u razvoju zahtijeva udruživanje svih članova odgojno-

obrazovnog procesa. Uz saradnju i podršku, neophodno je jačanje kompetencija nastavnika i stručnih saradnika iz ove oblasti. Za to je potrebno pripremati i organizirati programe stručnog usavršavanja koji će odgovoriti na obrazovne potrebe nastavnika i stručnih saradnika, a u okviru tih programa fokus treba biti na pružanju konkretnih smjernica i uputa.

Važno je naglasiti da je očita potreba za zapošljavanjem psihologa u školama, što će unaprijediti rad stručnih službi u školama i jasnije definirati uloge i odgovornosti, kako stručnjaka u obrazovnoj instituciji, tako i onih koji djeluju u drugim institucijama poput Centara za mentalno zdravlje.

Ovim istraživanjem imali smo namjeru potaknuti nastavnike i pedagoško-psihološki tim škole da se kvalitetnije usavršavaju i/ili stiču nove ključne kompetencije kojim će se uspješnije prilagoditi društvenim promjenama. Kao istraživači, namjera nam je da omogućimo nove prilike za kvalitetnijim procesima usavršavanja nastavnika i pedagoga/psihologa, te pružamo nove prilike za sticanje novih ključnih kompetencija kojim će se uspješnije prilagoditi društvenim promjenama. Uloga profesionalnog razvoja nastavnika i pedagoga/psihologa je značajna, jer omogućava kontinuirano praćenje zbivanja u odgojno-obrazovnom procesu, reflektirajući te promjene u mikropedagoškom procesu školske zajednice. Rezultati istraživanja mogu pružiti prilike za brojna druga istraživanja koja su direktno vezana za kompetencije nastavnika i pedagoga/psihologa ili su u uskoj vezi sa tim, a mogu omogućiti postizanje veće kvalitete obrazovanja od vrtića do fakulteta. Ovo istraživanje može biti prilika za poboljšanje jačanja veze između fakulteta i škola, što može doprinijeti jačanju i razvoju teorije i prakse. Pomjeranje ka novijim i savremenijim stilovima u izobrazbi nastavnika i pedagoga/psihologa treba biti u skladu sa društvenim, ekonomskim, kulturnim kontekstom društva u kojem živimo, a istraživačka spoznaja ovog tipa saglasna je sa ovom potrebom pomjeranja na bolje. Neophodno je ovu profesiju društveno revalorizirati kako u očima drugih tako i u očima samih nastavnika, jer niti jedna profesija ne ostavlja tako važne posljedice na budućnost društva kao profesija nastavnika.

Korist od „inoviranja“ i „afirmiranja“ programa stručnog usavršavanja nastavnika i stručnih saradnika značajna je i u tome što učenici mogu prepoznati želju svojih nastavnika i stručnih saradnika da budu još bolji. To je za učenike dobar primjer koji i sami mogu slijediti. Najvažniji učinak očituje se u tome što kvalitetnija nastava osigurava kvalitetnije učenje i osobni rast svakog učenika. Od profesionalnog razvoja svojih nastavnika i stručnih saradnika najveću korist na kraju imaju sami učenici zbog kojih škola uostalom i postoji.

LITERATURA

1. Beara, M, Okanović, P. (2010). Spremnost na profesionalni razvoj nastavnika: Kako je izmeriti? *Andragoške studije*. Br. 1. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju. str. 47-60.
2. OECD. (2005). *Nastavnici su bitni: Kako privući, usavršavati i zadržavati efikasne nastavnike*. OECD.
3. Popović, D, Subotić, Lj, Vešović Ivanović, A. (2017). *Profesionalni razvoj na nivou škole/vrtića: priručnik za nastavnike u školama, predškolskim ustanovama i domovima učenika*. Podgorica: Zavod za školstvo.
4. Radna grupa. (2014). *Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020) Prijedlog*. Crna Gora: Ministarstvo prosvjete Crne Gore.
5. Rangelov-Jusović, R. (2017). *Nacrt izvještaja o inicijalnom obrazovanju i stručnom usavršavanju nastavnika sa preporukama*. British Council. GIZ. European Union.
6. Skupnjak, D. (2011). Kurikulum i profesionalni razvoj učitelja. *Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*. Vol. 152. No. 2. str. 305-324.
7. *Standard zanimanja nastavnik/ca u osnovnom i srednjem obrazovanju*. (2017). British Council. GIZ. European Union.
8. Tasić, G, Bogićević, Z, Cimbaljević, M. (2016). *Vodič kroz kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika u stručnom obrazovanju u Crnoj Gori*. Crna Gora: Ministarstvo prosvjete Crne Gore.
9. Vizek Vidović, V. (ur). (2005). *Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: višestruke perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
10. Zgaga, P. (ed.) (2006). *The Prospects of Teacher Education in South-east Europe*. Ljubljana: University of Ljubljana.

Zakonski okviri:

1. *Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim*

- školama i domovima učenika.* (2004). Službene novine Kantona Sarajevo.
Dostupno:
https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/Pravilnik_strucnom_%20usavršavanju_odgajatelja19_04.pdf.
2. *Pravilnik o napredovanju učitelja i nastavnika u osnovnom i srednjem školstvu.* (2010). Agencija za odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske. Dostupno:
http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/propisi/Pravilnici_03.pdf.
  3. *Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika.* (2017). Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije. Dostupno:
<http://www.zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/PRAVILNIK-O-STALNOM-STRUCNOM-USAVRSAVANJU-I-NAPREDOVANJU-U-ZVANJA-NASTAVNIKA-VASPITACA-I-STRUCNIH-SARADNIKA-81-2017.docx>.
  4. *Pravilnik o organizaciji stručnog usavršavanja nastavnika i načinu izbora autora programa stručnog usavršavanja.* (2015). Centar za stručno usavršavanje Republike Crne Gore. Dostupno:
<http://www.cso.gov.me/centar>.
  5. *Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju.* (2017). Službene novine Kantona Sarajevo.
Dostupno:
http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/zakon_o_osnovnom_odgoju_i_obrazovanju_ks.pdf.
  6. *Zakon o srednjem obrazovanju.* (2017). Službene novine Kantona Sarajevo.
Dostupno:
http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/zakon_o_srednjem_obrazovanju.pdf.

NEKOLIKO PODATAKA O ČLANICAMA NAUČNOISTRAŽIVAČKOG TIMA

Voditeljica naučnoistraživačkog tima: Emina Dedić Bukvić

Doc.dr. **Emina Dedić Bukvić** rođena je u Sarajevu gdje je završila JU „Učiteljska škola“, kao i studij Pedagogije na Univerzitetu u Sarajevu. Godine 2010. brani magistarsku tezu pod nazivom „Pedagoške implikacije verbalnog nasilja nad i među učenicima“, a 2016. godine brani doktorsku disertaciju pod nazivom „Kompatibilnost formalno stečenih i praktično potrebnih kompetencija za odgojno-obrazovni rad – mogućnost rekonceptualizacije izobrazbe nastavnika u Bosni i Hercegovini“. Njena područja interesovanja su istraživanje obrazovnih sistema, obrazovanje nastavnika i pedagoga, interkulturalni odgoj i obrazovanje, mikropedagoški odnosi i pedagoške implikacije multimedijalnog okruženja. (Ko)autorica je više naučnih i stručnih radova, kao i voditeljica i učesnica domaćih i međunarodnih projekata.

Članice naučnoistraživačkog tima

Dr. sc. **Amela Dautbegović** je zaposlena u zvanju docenta na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Naučne oblasti na kojima je izabrana i realizira nastavu na Odsjeku za psihologiju su psihologija obrazovanja i klinička psihologija. Na Fakultetu islamskih nauka izvodi nastavu iz predmeta *Pedagoška psihologija*. U augustu 2010. godine završila je znanstveni

postdiplomski studij odbranivši magistarski rad pod naslovom „Determinante prilagodbe mladih adolescenata u školi“, a doktorsku disertaciju pod naslovom „Psihosocijalni faktori kao determinante prilagodbe studenata na studij“ odbranila je u junu 2016. godine. Objavila je 22 naučna članka u časopisima i zbornicima radova, 18 sažetaka u knjigama sažetaka, te je jedan od autora poglavlja knjige *Psychology of Nonkilling in Bosnia–Herzegovina* (Center for Global Nonkilling & University of Sarajevo) i priručnika *Podrška studentima sa posebnim potrebama u visokom obrazovanju – priručnik za akademsko i neakademsko osoblje*. Područje interesovanja: mentalno zdravlje djece i adolescenata, prilagodba djece i adolescenata u obrazovnom kontekstu, odnos psiholoških faktora i tjelesnog zdravlja.

Prof. dr. **Irma Čehić** rođena je u Sarajevu. Dodiplomski i postdiplomski studij te odbranu doktorske disertacije završila je na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Radi na Pedagoškom fakultetu u Sarajevu kao nastavnik na oblasti pedagogije. Do sada je učestvovala u brojnim konferencijama, skupovima, okruglim stolovima, te objavila više članaka. Učesnik je i nekoliko projekata, domaćih i međunarodnih. Objavila je knjigu *Procjena zrelosti djece za polazak u školu (pedagoški pristup)*, te priručnik *Edukacija učenika i studenata o zaštiti životinja i okoliša*, koji je nastao kao produkt istoimenog međunarodnog projekta, čiji je autor i voditelj. Kontinuirano se educira u razvoju kritičkog mišljenja kod studenata i nastavnika. Kao trener realizirala je niz radionica u dva projekta COI Step by Step, čiji je primarni cilj bio profesionalni razvoj nastavnika u BiH. U fokusu

njenog interesovanja je metodika rada školskog pedagoga, posebno segment procjene zrelosti i spremnosti djece za polazak u osnovnu školu, razvoj *curriculumuma* osnovne škole te savremeni pristupi poučavanju.

Prof.dr. **Larisa Kasumagić Kafedžić** vanredna je profesorica na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu na pedagoškoj grupi predmeta nastavničkog smjera. U toku rata u Bosni i Hercegovini bila je jedan od osnivača nevladine organizacije „Sezam“ i voditeljica programa za psihosocijalnu podršku djeci žrtvama rata. Kao stipendista američke vlade (2003–04) u okviru Fulbright programa Hubert Humphrey Fellowship boravila je na Univerzitetu Cornell u SAD-u, a 2005. godine je stekla zvanje magistra pedagoških nauka na istom Univerzitetu. Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, 2014. godine, odbranila je doktorsku disertaciju iz oblasti interkulturalnosti u nastavi engleskog jezika. Višegodišnja je aktivistkinja u oblasti mirovnog odgoja i obrazovanja, filozofije nenasilja i interkulturalnog odgoja.

Meliha Suljagić rođena je u Sarajevu gdje je završila JU „Učiteljska škola“, kao i studij Pedagogije na Filozofskom fakultetu Univerzitetu u Sarajevu. U 2012. godini stiče zvanje magistar pedagogije – strukovni smjer. Trenutno je zaposlena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na poziciji asistenta u nastavi, (polje: odgojne nauke, grane: Opća pedagogija, Posebne pedagogije,

Istraživanje odgoja, Pedagogija i Didaktika). Od posebnog značaja je područje istraživanja iz oblasti kreativni odgoj i obrazovanje sa naglaskom na kulturu škole i kreativnost učenika i nastavnika. Od 2017. godine studentica je doktorskog studija na Odsjeku za pedagogiju, Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Do sada je učestvovala na pet međunarodnih naučnoistraživačkih skupova i konferencija u Bosni i Hercegovini (Sarajevo i Zenica) i Mađarskoj (Harkanj). U ulozi mladog istraživača učestvovala je u prvoj i drugoj fazi projekta *Smjernice za unapređenje nastavničke profesije* u organizaciji Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Učešće u navedenom istraživačkom projektu doprinijelo je povećanju želje, interesovanja i ambicija za nastavak istraživanja iz oblasti odgajateljske, učiteljske i nastavničke profesije.

Prof. dr. **Meliha Zejnilagić-Hajrić** doktor je nauka iz oblasti metodike nastave hemije. Doktorsku disertaciju radila je na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i na Naravoslovnotehničkom fakultetu Univerze v Ljubljani. Redovna profesorica je na Odsjeku za hemiju na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Kroz svoju karijeru se usavršavala na Univerzitetu Hohenheim u Stuttgartu i Univerzitetu u Ljubljani.

Područje istraživačke djelatnosti usmjerila je na hemiju u obrazovanju, metodiku nastave hemije, fokusiranu na aktivne metode poučavanja i učenja i educiranje kreativnih nastavnika hemije. Bavi se

istraživanjem u obrazovanju i naučnoistraživačke aktivnosti realizuje kroz domaće i međunarodne projekte, u cilju afirmacije metodike nastave hemije i nastavničkog poziva. U svojoj nastavničkoj karijeri je afirmirala metodiku nastave hemije i nastavnički smjer na Odsjeku za hemiju kroz uvođenje novih nastavnih predmeta na I, II, i III ciklusu studija na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Sarađuje sa univerzitetima i van granica BiH, pri čemu je značajno spomenuti saradnju sa Univerzitetom u Ljubljani te Sveučilištem u Splitu. U svom naučnom opusu učestvovala je na domaćem i međunarodnom nivou, objavljujući naučne i stručne radove, učestvujući na domaćim i međunarodnim kongresima, kao učesnik i član organizacionog i naučnog odbora i kao pozvani predavač.

Mr. Nela Hasanbegović rođena je u Sarajevu, gdje stiče osnovno obrazovanje i srednje obrazovanje u školi primijenjenih umjetnosti. Na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu stiče zvanje akademske kiparice i magistricice kiparstva. Studentica je treće godine na doktorskom studiju umjetnosti na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu, te druge godine interdisciplinarnog dokorskog studija na Pedagoškom fakultetu u Sarajevu. Zaposlena je na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu u zvanju više asistentice na predmetima *Metodika likovnog odgoja*. Izlagala je na 130 međunarodnih i domaćih kolektivnih i 19 samostalnih izložbi, a njena djela su uvrštena u muzejske i privatne kolekcije. Učesnica više simpozija, panela, konferencija, rezidencijalnih programa, dobitnica prestižnih nagrada i stipendija, te članica strukovnih udruženja u BiH i inozemstvu. Sudjelovala je u realizaciji više likovnih radionica i

objavila nekoliko radova. Posebna područja njenog istraživačkog interesovanja su vezana za nastavni proces na svim razinama obrazovanja, sa naglaskom na metodiku nastave likovne kulture i umjetnosti.

Dr. **Valida Tvrtković-Akšamija** diplomirala je na Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu, gdje je kasnije magistrirala (*Nastavna tehnologija u muzičkoj edukaciji – uloga, iskustva, primjena*, 2008) i doktorirala (*Inovacije u muzičkom odgoju i obrazovanju – priprema za cjeloživotno učenje*, 2014). Na Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu od 2004. do 2014. godine je u kontinuitetu obavljala poslove asistenta i višeg asistenta na predmetu *Metodika muzičke nastave I-VIII*, a od januara 2015. obavlja poslove nastavnika u zvanju docenta na istom predmetu. Od 2019. godine izabrana je u zvanje docenta i za predmete *Metodika inkluzivne muzičke nastave*, *Muzička pedagogija*, *Savremene metodičke prakse*, *Metodička i pedagoška praksa* i *Metodologija istraživanja u muzičkoj pedagogiji*. Do sada je objavila više radova u naučnim i stručnim časopisima. Učestvovala je na brojnim simpozijima te održala veći broj seminara, radionica i drugih predavanja (Dubrovnik, Mostar, Trogir, Pula, Brčko, TEMPUS projekat InMusWB, Muzičke akademije Univerziteta u Sarajevu). Član je Muzikološkog društva od 2004. godine, a u istom je bila član Upravnog odbora od 2008. do 2012. godine. Član je ICTM (Međunarodnog vijeća za tradicionalnu muziku) Nacionalnog komiteta BiH, te sekretar Centra za muzičku edukaciju od 2012. godine. Do 2019. godine je bila imenovana za šeficu Centra za muzičku edukaciju i šeficu Odsjeka za

muzičku teoriju i pedagogiju pri Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu. Uspješno je završila Grant program profesionalnog usavršavanja nastavnog osoblja Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Alberti i E-Net Centru od 2006. do 2007. godine i TRAIN program 2016. godine.

Rukopis obrađuje iznimno aktualnu temu za unaprjeđenje nastavničke profesije, a prikazani rezultati istraživanja mogu biti korisni različitim dionicima koji sudjeluju u osmišljavanju i provedbi procesa stručnog usavršavanja nastavnika. Sukladno tome, rukopis će biti koristan kreatorima obrazovno-političkih strategija za razvoj i unaprjeđenje nastavničke profesije posebno procesa stručnog usavršavanja nastavnika u kontekstu njihovog profesionalnog razvoja. Rukopis će biti od koristi nastavnicima i stručnim suradnicima te ostalim praktičarima u odgoju i obrazovanju za osmišljavanje njihovog profesionalnoga razvoja i usavršavanja. Zasiurno će rukopis biti zanimljiva literatura nastavnicima i studentima koji na različitim stupnjevima proučavaju pedagogiju i/ili obrazovne znanosti. Promatrano iz perspektive cjeloživotnog učenja, obrazovanje nastavnika, njihovo stručno usavršavanje i profesionalni razvoj, zasiurno i nadalje ostaje područje izazovno za daljnja istraživanja.

Siniša Kušić

Nastavnička profesija predstavlja ključno posredničko zanimanje u društvu zbog toga što nastoji ići u korak s promjenama i preokretima društva u cjelini, a konkurentnost nastavničke profesije u odnosu na druga zanimanja bit će jedan od uslova za privlačenje talentiranih ljudi. Bez obzira na kvalitet kandidata koji žele biti budućim nastavnicima, ključno je težiti ka povezivanju inicijalnog obrazovanja, procesa uvođenja u posao i profesionalnog usavršavanja kako bi se stvorio dosljedniji sistem stručnog i profesionalnog usavršavanja nastavnika. Problem istraživanja, iz kojega je derivirana tema ove znanstveno-istraživačke studije, relevantan je, nikada do kraja istražen i ima karakter nedovršenosti obzirom na prirodu fenomena kojim se bavi. Ovakve pretpostavke dodatno opravdavaju potrebu znanstveno-istraživačkog tima da svoje istraživačke nalaze učine dostupnima javnosti u formi ove studije.

Sandra Bjelan-Guska

